

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

PŘÍNOS KŘESŤANSKÝCH OBČANSKÝCH INICIATIV PRO POSÍLENÍ VĚDOMÍ
LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI LIDÍ BEZ DOMOVA

Vedoucí práce: Mgr. Karel Šimr, Ph.D.

Autor práce: Vít Fialka

Studijní program: Sociální a charitativní práce

2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 25. 6. 2024

.....
Vít Fialka

Poděkování

Děkuji tímto vedoucímu bakalářské práce Mgr. Karlu Šimrovi, Ph.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah:

Úvod	5
1 Vymezení pojmu lidská důstojnost	7
1.1 Historický vývoj pojmu důstojnosti	7
1.1.1 Pojem důstojnosti v Řecku a v Římské říši	8
1.1.2 Pojem důstojnosti ve středověku	8
1.1.3 Období renesance – Pico della Mirandola	9
1.1.4 Pojem lidské důstojnosti u Immanuela Kanta.....	9
1.2 Pohled náboženství a filozofie na pojem lidské důstojnosti.....	9
1.3 Přirozeně-právní pojetí důstojnosti.....	11
1.3.1 Legislativní vymezení požadavku ochrany lidské důstojnosti v sociální práci v ČR.....	11
1.3.2 Etické kodexy	12
1.4 Oblasti respektování lidské důstojnosti a model důstojnosti výzkumného projektu Důstojnost a starší Evropané.....	13
1.5 Lidská důstojnost u lidí bez domova	14
2 Vymezení pojmu člověk bez domova a bezdomovství	17
2.1 Příčiny bezdomovectví	17
2.2 Rozdělení bezdomovectví podle různých kategorií	19
2.3 Charakteristika lidí bez domova	20
2.4 Vztah společnosti k lidem bez domova	21
2.5 Zaměření sociální práce podle fází bezdomovectví	21
2.6 Přehled organizací zabývajících se sociální péčí o lidi bez domova v ČR	24
2.7 Organizace v Českých Budějovicích zabývajících se problematikou lidí bez domova	24
3 Křesťanské aktivity jako nástroj proti stigmatizaci a posílení důstojnosti lidí bez domova	27
3.1 Konkrétní případy mnou vybraných křesťanských aktivit.....	28
3.1.1 Projekt Budějcká stravenka	28
3.1.2 Spolek K srdci.....	30
3.2 Přínosy těchto aktivit v posilování lidské důstojnosti	32
Závěr	35
Seznam použitých zdrojů	37
Abstrakt	41
Abstract (abstrakt v angličtině).....	42

Úvod

Bezdomovectví je fenoménem, který zasahuje prakticky všechny vrstvy společnosti a nezná geografické ani kulturní hranice. Tato práce se bude věnovat tématu bezdomovectví, které je často vnímáno jako sociální stigma, má přitom hluboký dopad nejenom na jednotlivce, kteří se ocitli bez domova, ale také na společnost jako celek. Bezdomovectví se totiž už ze své podstaty dotýká základních lidských práv a důstojnosti z několika hledisek, což jej činí jedním z nejvýznamnějších sociálních problémů současné doby. Za prvé lidé bez domova často čelí porušování svých základních lidských potřeb jako je strava, přístřeší a zdravotní péče, což může vést ke ztrátě jejich důstojnosti. Za druhé jsou tito lidé často vyloučeni z ekonomického a společenského začlenění, což může vést k ztrátě důstojnosti zásluh a mravní síly. Za třetí stigmatizace a odmítavý postoj většinové společnosti k lidem bez domova může ovlivnit jejich vnímání sebe sama a ztrátu důstojnosti osobní identity. Z hlediska lidských práv je důležité, aby lidé bez domova měli přístup k základním potřebám a zdravotní péči bez odsuzování či diskriminace. Toto právo je zakotveno v mezinárodních dokumentech jako je Všeobecná deklarace lidských práv a je také zahrnuto v Ústavním pořádku České republiky. Kromě toho je důležité, aby práce s lidmi bez domova respektovala jejich lidskou důstojnost a posilovala tyto typy důstojnosti jako je úcta, autonomie a participace.

Přestože se jedná o komplexní jev, který vyžaduje multidisciplinární přístup, významnou roli v jeho řešení sehrávají různé občanské iniciativy, nevyjímaje iniciativy křesťanských. V průběhu dějin se přístup k bezdomovectví dost výrazně měnil. Ve středověku a raném novověku byla péče o chudé a bezdomovce často právě záležitostí pro církve a náboženské komunity. Kláštery a církevní instituce poskytovaly přístřeší, jídlo a základní péči těm, kteří se ocitli na okraji společnosti. S nástupem moderního státu v 19. a 20. století nicméně převzaly tuto roli částečně i státní instituce a veřejné sociální služby. Přesto však zůstávají právě zmínované náboženské a občanské iniciativy klíčovými aktéry v oblasti pomoci lidem bez domova, a to zejména v dobách ekonomických krizí a společenských změn. V současné době se fenomén bezdomovectví stává stále naléhavějším problémem zejména v kontextu globalizace, ekonomické nerovnosti a obecně i migrace. Zároveň ale lze být stále svědky vzniku nových přístupů a různých iniciativ či projektů, které usilují o zmírnění tohoto velkého problému a posílení lidské důstojnosti lidí bez domova. Tyto iniciativy zpravidla vycházejí z principů solidarity, komunitní podpory a respektu k lidským právům. Mezi nimi samozřejmě vynikají právě také křesťanské občanské iniciativy, které čerpají z dlouhé tradice církevní pomoci a křesťanské etiky. Křesťanské občanské iniciativy vedené různými církvemi a náboženskými organizacemi, sehrávají v praxi opravdu významnou roli v podpoře lidí bez domova. Tyto iniciativy obecně zpravidla kladou důraz na obnovu lidské důstojnosti, poskytování duchovní a psychologické podpory, stejně jako materiální pomoci. Vycházejí z přesvědčení, že každý člověk má inherentní hodnotu a zaslouží si respekt a důstojné zacházení. Celý tento přístup se pak odráží v mnoha konkrétních projektech a programech, které kombinují poskytování základních potřeb s dlouhodobější podporou a integrací do společnosti.

K výběru výše uvedenému tématu bakalářské práce mě vedly dva hlavní důvody. Za prvé jsem přesvědčen, že obsah zvoleného tématu je velmi živý a může přispívat k rozšíření povědomí širší veřejnosti. Druhý důvod k napsání této práce bych dal do souvislosti s osobní zkušeností v rámci mého působení na pozici ředitele v Městské charitě České Budějovice, kde jsem měl možnost získat přehled o náplni práce sociálních služeb, mezi které patří i terénní programy pro lidi bez domova. Jsem přesvědčen o tom,

že sociální pracovníci se snaží těmto lidem pomoci, ovšem velmi často především po technické stránce-například zařízením občanských průkazů či sociálních dávek, avšak reálný návrat těchto lidí do „normálního života“ často nepřichází. Tento nedostatek mě vedl k zájmu o inovativní přístupy v oblasti pomoci lidem bez domova. Jedním z projektů, který mě zaujal, byl projekt pana Františka Kynčla. Tento projekt zahrnuje aktivní zapojení lidí bez domova do úklidových prací, za což obdrží stravenku, kterou hradí dárci. Smyslem tohoto projektu je aktivizace lidí, kteří kvůli svému fyzickému, psychickému či mentálnímu zdravotnímu stavu nejsou schopni vykonávat dlouhodobé pracovní činnosti. Rozhodl jsem se tuto práci napsat, protože pevně věřím, že každý člověk má svou obrovskou hodnotu a inherentní důstojnost danou od Boha. K této důstojnosti patří i pohled na tyto lidi s láskou a bez odsuzování.

Cílem této práce je zjistit, zda a čím křesťanské aktivity přispívají k posílení vědomí důstojnosti. V této práci je dosaženo cíle díky analýze křesťanských aktivit, které přispívají k vědomí důstojnosti lidí bez domova. Práce se zaměřuje na konkrétní projekty, jako je projekt Budějcká stravenka a organizace Spolek K srdci, které poskytují pomoc lidem bez domova prostřednictvím stravenek, osobního přístupu, podpory a programů pro sociálně vyloučené osoby. Dále se analyzují přínosy a možná rizika těchto aktivit, jako je zlepšení náhledu většinové společnosti na lidi bez domova, aktivní zapojení do společenství, svobodná volba a odpovědnost, zvelebování veřejného prostoru a vícezdrojovost financování. Tyto aktivity jsou hodnoceny z hlediska jejich přínosu pro vědomí důstojnosti lidí bez domova a jsou roky jako příklady inovativního přístupu, který spojuje pomoc potřebným s podporou místní ekonomiky. Celkově je v práci zdůrazněn význam křesťanských aktivit v posilování vědomí důstojnosti a podpory lidí bez domova.

Obsah práce je rozdělen do celkem tří hlavních kapitol. První kapitola je nejprve zaměřena na samotný pojem lidská důstojnost, a to z obecného hlediska. Zprvu je přiblížen historický vývoj tohoto pojmu. Je tedy vysvětleno, jak byl tento pojem vnímán v Řecku a v Římské říši, ale také jak se na něj nahlíželo v období středověku. Blíže je popsáno taktéž období renesance, ale také pojem lidské důstojnosti konkrétně u Immanuela Kanta či jaký pohled na něj má náboženství a filosofie obecně. Přiblíženo je i přirozeně-právní pojetí důstojnosti. V tomto kontextu jsou popsány legislativní vymezení požadavku ochrany lidské důstojnosti v sociální práci v ČR, dále jsou přiblíženy etické kodexy, ale práce pojednává i o oblasti respektování lidské důstojnosti a modelu důstojnosti výzkumného projektu Důstojnost a starší Evropané. V samotné kapitole je pak detailněji přiblížena lidská důstojnost konkrétně u lidí bez domova. Druhá kapitola se zabývá vymezením pojmu člověk bez domova a fenoménem bezdomovectví. Tato kapitola je rozdělená na celkem sedm podkapitol. Nejprve jsou popsány samotné příčiny bezdomovectví, a to z obecného hlediska. Následující část se zabývá rozdělením bezdomovectví dle různých kategorií. Detailněji jsou také charakterizováni lidé bez domova obecně a je přiblížen i vztah společnosti k těmto osobám. Další samostatná podkapitola pojednává o zaměření sociální práce dle jednotlivých fází bezdomovectví. Uveden je i základní přehled organizací, které se zabývají sociální péčí o lidi bez domova v České republice, a nakonec jsou přiblíženy i organizace konkrétně v Českých Budějovicích, které se zabývají touto problematikou. Třetí a zároveň poslední kapitola je pak věnována oblasti sociální pomoci, která se pomocí své činnosti mimo jiné také podílí na odstranění stigmatizace a posílení vědomí důstojnosti lidí bez domova. Charakterizován je samotný projekt Budějcká stravenka, coby projekt, který si klade za cíl transformovat veřejné vnímání lidí bez domova a dosáhnout tak pozitivního dopadu na jejich chování a pocit začlenění do společnosti. Dále je ovšem charakterizován taktéž spolek K srdci, coby neziskové sdružení občanů, které se zaměřuje na poskytování podpory a doprovázení lidí v obtížných sociálních, vztahových nebo existenčních

situacích. Poslední podkapitola se pak detailněji zabývá možnými přínosy, ale i riziky těchto uváděných aktivit.

Celá práce čerpá informace zejména z dostupné odborné literatury, avšak pro doplnění je využito rovněž celé řady elektronických zdrojů či periodik, dále různých odborných článků, ale taktéž právních předpisů.

1 Vymezení pojmu lidská důstojnost

O lidské důstojnosti se v dnešní době často hovoří, hlavně když bývá nějakým způsobem porušována a hledá se opora v právu pro její ochranu. Tedy v případech, kdy vzrůstá potřeba ji chránit zvenčí, právními normami. Lidská důstojnost je obvykle vztahována k lidské bytosti, k jejímu chování a zasahuje do všech oblastí lidského konání a neomezuje se jen na určitou část lidského života.

Základem lidské důstojnosti je chápání člověka, jeho původu a účelu. Zde vyvstává otázka, jestli je člověk důstojný sám o sobě nebo se pojem důstojnosti používá jen ve vztahu k ostatním. Zda je to hodnota, se kterou by se člověk měl narodit nebo kterou vlastním úsilím získá jako člen společnosti. Původ slova důstojnost (dostáti, vydržet, být hoden, zasloužit si¹) poukazuje na to, že důstojnost byla často v historii chápána jako hodnota, kterou je možné získat a lze si ji zasloužit, ale také o ni lze přijít.

Jindřich Šrajer uvádí dvě hlavní pojetí lidské důstojnosti, která se v historii objevují. První pojetí je pojetí lidské důstojnosti, která závisí na výkonu člověka, jenž se odvozuje od jeho určitých kvalit, je jeho individuální zásluhou, a je nazývána důstojností **kontingentní**. Nepřísluší automaticky každému a nepojí se s rovností. Druhým typem lidské důstojnosti je důstojnost **inherentní** neboli ontologická, která se týká samotné existence člověka. S tou se rodí každý člověk a vyplývá ze samotné podstaty lidského bytí.²

V současnosti převažuje chápání pojmu lidské důstojnosti jako spojení obou koncepcí. Lidská důstojnost se skládá z více složek, její inherentní a kontingentní pojetí zasahuje do života jedince. Důstojnost jednotlivce a respekt k důstojnosti ostatních jsou vzájemně propojené. A úsilí v oblasti sociální pomoci by mělo být zaměřeno na nezpochybnování inherentní důstojnosti a také na snahu o znovunabytí kontingentní důstojnosti.

1.1 Historický vývoj pojmu důstojnosti

Jak se v průběhu staletí proměňovalo uspořádání společnosti a vnímání člověka samotného, tak se proměňoval i výklad pojmu důstojnost. Pohledy na důstojnost mohou být velmi rozmanité, ovlivněné historickými obdobími a událostmi a také různými společnostmi. Historicky je koncept lidské důstojnosti spojen také s procesem individualizace člověka.³ Daný chronologický přehled je velmi skromný a má posloužit především k přiblížení různosti pohledů na pojem lidské důstojnosti.

¹ REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2012. ISBN 978-80-7335-296-7.

² ŠRAJER, J. *Lidská důstojnost a sociální práce. Sociální práce*, 2006, roč. 6, č. 2, s. 110.

³ ROSENKRANZOVÁ, O. *Lidská důstojnost – právně teoretická a filozofická perspektiva Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant*. Praha: Leges, 2019, s. 33.

1.1.1 Pojem důstojnosti v Řecku a v Římské říši

V antice byl člověk vnímán jako bytost rozumná a pojem důstojnost (dignitas) byl chápán a používán hlavně ve smyslu společenského statusu občana. Stále převažuje pojetí kontingentní důstojnosti spojené s určitou hierarchií společnosti. Lidé se nenarodili s důstojností, tuto hodnotu mohli někteří získat a úkolem státu bylo ji chránit a uznávat.⁴

Mezi prvními mysliteli, kteří považovali lidskou důstojnost také za přirozenou hodnotu, byl M. T. Cicero. Lidský rozum je součástí rozumu světového, je to božský prvek v člověku. M. T. Cicero pokládal důstojnost za bytostně lidskou a všem lidem přirozeně náležející. Ve svém díle *O povinnostech* spojil lidskou důstojnost s obecnými charakteristikami lidského bytí. „... *jsme všichni obdařeni rozumem a důstojností, kterou vynikáme nad zvířata, od čehož se odvozuje pojem čestnosti a slušnosti a kde také hledáme rozumový původ pojmu povinnost.*“⁵ Od přírody máme dvě úlohy. První je, že jsme všichni rozumní a máme svoji důstojnost. Druhá úloha je, že jsme každý jiný. Stejně jako naše těla jsou různá, naše duše jsou ještě více rozmanité.⁶ Cicero uznává, že člověk je do určité míry obdařen vůlí a má vliv na své jednání, ale stále by měl jednat k dobru společnosti.⁷ Jeho pojetí lidské důstojnosti je zdánlivě inherentní, avšak bez principu rovnosti, stále má ve svém díle na mysli jen svobodného občana – muže.

1.1.2 Pojem důstojnosti ve středověku

Rozšíření křesťanství ve středověku se odrazilo i v chápání člověka a v pojetí lidské důstojnosti. To vycházelo z představy člověka jako obrazu Božího na Zemi a tím i z jeho nadřazenosti nad ostatními bytostmi.

S pojetím, že důstojnost je přirozená vlastnost, která přináší s sebou rovnost, a stačí se narodit jako lidská bytost, přišli křesťanští myslitelé, zejména T. Akvinský. „*K přiznání důstojnosti postačí být příslušníkem lidského druhu. Ta totiž neplyne z ničeho, co člověk učiní, nýbrž z určitých specifických vlastností člověka, jejichž zdrojem je podobnost lidského druhu k Bohu (imago Dei), která z lidské bytosti činí hodnotu samu o sobě.*“⁸ Lidský rozum je podřízen víře, protože lidské poznání je nedokonalé a není neomylné a k dokonalosti potřebuje zjevení, které pramení z božského rozumu. T. Akvinský dával přednost teologii a víře před filozofií a rozumem.⁹ Člověk má vlastní důstojnost, protože je Božím obrazem. Akvinský zdůrazňuje, že vůle je determinována rozumem a rozum je největším hybatelem duševního života.¹⁰ Člověk však může také o důstojnost přijít, pokud nejedná v souladu s církevním učením.¹¹ Uznání důstojnosti jako přirozené vlastnosti je platné pro všechny lidské bytosti, přesto učení T. Akvinského stále podporuje nerovnost, otroctví sice není přirozené, ale je užitečné.¹²

⁴ HORÁK, F. *Lidská důstojnost: Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019, s. 15.

⁵ CICERO, M. T. *O povinnostech*. Praha: Svoboda, 1970, s. 67.

⁶ Tamtéž, s. 67.

⁷ Tamtéž, s. 84.

⁸ HORÁK, F. *Lidská důstojnost: Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019, s. 16.

⁹ TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení: Od Thaléta k Rousseauovi*. Praha: Paseka, 2002, s. 221.

¹⁰ NEFF, V. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorias*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 401.

¹¹ ROSENKRANZOVÁ, O. *Lidská důstojnost – právně teoretická a filozofická perspektiva Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant*. Praha: Leges, 2019, s. 49.

¹² NEFF, V. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorias*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 402.

1.1.3 Období renesance – Pico della Mirandola

Období renesance přineslo poněkud jiný pohled na člověka, který již nebyl jen obrazem Božím, ale byl si vědom své vůle, svého tvoření a získával důvěru ke svému myšlení.¹³

Filozof Pico della Mirandola se lidskou důstojností zabýval ve svém díle O důstojnosti člověka. V tomto spisu se snažil o sjednocení pohledu filozofie a teologie. Na rozdíl od T. Akvinského Pico della Mirandola nepovažuje důstojnost za něco, co je dáno narozením, co je předem určeno a podmíněno pouhým lidským bytím. Člověk si sám volí přirozenost na základě svobodné vůle. Člověk má tuto svobodu, aby se přiblížil svému Bohem určenému cíli, aby se stal božským.¹⁴ Důstojnost člověka je cílem, kterého se může člověk dopracovat tím, že volí své nejlepší schopnosti. Zde se člověk stává mnohem zodpovědnějším za své jednání a musí se o důstojnost snažit.

1.1.4 Pojem lidské důstojnosti u Immanuela Kanta

Immanuel Kant jako jeden z nejvýznamnějších filosofů osvícenství, pohlížel na lidskou důstojnost jako na neoddělitelnou součást lidské existence, která vyplývá z racionální autonomie, kdy každý člověk má schopnost řídit se svým rozumem a jednat podle morálních principů, které si sám stanoví. U něj být člověkem znamená samo o sobě důstojnost, mravní zákon v nás by měl pomáhat řídit naše jednání. Člověk v Kantově pojetí je sám účelem a nikdy by neměl být použit jako prostředek. „*Být člověkem znamená samo o sobě důstojnost, neboť člověk nemůže být nikým použit jako pouhý prostředek, nýbrž musí být vždy použit zároveň jako cíl.*“¹⁵ Člověk by se neměl stát věcí, pouhým objektem, pak ztrácí svou lidskou důstojnost. Svoboda člověka je projevem jeho rozumnosti, jeho svobodnou vůlí. U I. Kanta lze nalézt koncept lidské důstojnosti, který ji chápe jako vnitřní a nezcizitelnou hodnotu jednotlivce, platící vůči sobě samému.¹⁶

1.2 Pohled náboženství a filozofie na pojem lidské důstojnosti

Vztah mezi náboženstvím a filozofií je složitý a může být zkoumán z několika různých úhlů pohledu. Existují oblasti zájmu, kde se obě tyto disciplíny setkávají a vzájemně se ovlivňují. Spojuje je zájem o porozumění celkové povahy existence, avšak mají odlišné přístupy a metody, které často vedou k různým závěrům a pohledům na svět. Filozofie je zásadně rozumovou disciplínou, která se snaží svá tvrzení podložit rozumově přijatelnými argumenty. Jejím nejzazším krokem je poznání, že existuje nekonečně mnoho věcí, které přesahují naši schopnost rozumu. Naopak náboženství je založeno na víře a na vůli věřit v iracionální dimenzi. Katolické náboženství vychází ze závazných dogmat obsahujících pravdy zjevené, které přesahují lidskou schopnost racionálního poznání. Jedním z klíčových rozlišujících prvků mezi náboženstvím a filozofií je autorita. V náboženství má autorita často rozhodující slovo, a to především v otázkách víry a morálky, které nemusejí být podloženy racionálními argumenty. Filozofie se naopak

¹³ TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení: Od Thaléta k Rousseauovi*. Praha: Paseka, 2002, s. 242.

¹⁴ HERUFEK, J. a kol. *Pojetí důstojnosti člověka od antiky po současnost*. Ostrava: Vivarium, 2015, s. 98.

¹⁵ POPOVIČOVÁ, D. Lidská důstojnost jako filosoficko-právní pojem. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2009, roč. 17, č. 3, s. 225.

¹⁶ ROSENKRANZOVÁ, O. *Lidská důstojnost – právně teoretická a filozofická perspektiva Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant*. Praha: Leges, 2019, s. 77.

spoléhá na sílu rozumu a na argumentaci jako základ pro pochopení světa, byť připouští, že některá poznání pravdy přesahující schopnosti lidského rozumu.¹⁷

Filozofie zkoumá lidskou důstojnost v okamžiku, kdy se do centra jejího zájmu dostává samotný člověk, zabývá se hodnotou a jedinečností lidského života. Filozofie se zaobírá různými pohledy na člověka a na jeho cestu k poznání, což pomáhá lépe porozumět tomu, co znamená lidská důstojnost z různých pohledů. Ať už je to pojetí lidské důstojnosti, kterou je možné získat vlastním jednáním (např. antika), přirozeně jen tím, že člověk je člověkem (T. Akvinský) či svobodnou volbou (P. della Mirandola). Často se v chápání lidské důstojnosti prolíná pohled teologie i filozofie a je těžké je od sebe oddělit. V křesťanské teologii je člověk stvořen k Božímu obrazu a má jedinečnou hodnotu v Božím plánu stvoření. Člověk stvořený k obrazu Božímu je přirozeně důstojný. Skrze Boha stvořitele má účast na božském životě. Ježíš Kristus, prostředník Boha, který „... nabízí bezpodmínečné přijetí, vztah, uznání, spojení v situaci a stavu odcizení, v němž se nachází, a pak z toho vyrůstající odpovídající smýšlení, postoje a jednání.“¹⁸ Celkově lze říci, že člověk a jeho důstojnost hrají v křesťanství klíčovou roli. Je to učení, které zdůrazňuje jedinečnost, hodnotu každého člověka jako obrazu Božího. Člověk je stvořen podle Boží podoby. „Učiňme člověka k našemu obrazu, podle naší podoby!“ (Gn 1,26). Každý člověk je tedy důležitý a důstojný jen tím, že je člověkem. To již říká T. Akvinský. Tělo a duše nejsou oddělené, jsou vnímány celostně. Člověka nelze brát jen jako duši nebo jen jako tělo.¹⁹ Například člověka v kómatu nelze zpředmětnit na pouhé tělo.

Dalším důležitým prvkem v křesťanské koncepci lidské důstojnosti je nauka o Božím milosrdenství a odpuštění. Starý zákon reaguje na lidskou nouzi formou právních ustanovení – příkázáním lásky a ochranou ohrožených skupin a jedinců.²⁰ Novozákonní texty přinášejí vizi, že tento svět je místem, kde se Boží vláda může stávat skutečností tam, kde se pomáhá slabým a nemocným, tam může přijít Boží království. V křesťanské etice je důstojnost spojena s požadavkem na lásku a péči o bližního. Věřící jsou vyzýváni k milosrdenství, spravedlnosti a respektu k druhým lidem, protože každý člověk je nositelem Božího obrazu. To znamená, že láska k bližnímu a péče o chudé, nemocné a potřebné jsou základními hodnotami křesťanského života, které podporují lidskou důstojnost.²¹ Křesťanské příkázání lásky platí bez hranic a pro každého, je zmocněním každého člověka v jeho lidskosti. „... ho Bůh uschopňuje, aby přebíral moc za svůj život. Konkrétně za svůj vztah k sobě samému, k Bohu, k druhým lidem a k celému stvoření...“²² Člověk tak není pouhou loutkou, ale podílí se na svém osudu a přebírá za něj odpovědnost.

Po válečných hrůzách způsobených člověkem vznikla snaha hledat dialog mezi církví a okolním světem. Tohoto úkolu se ujal Druhý vatikánský koncil konaný v letech 1962–1965, jehož výsledkem byl církevní dokument Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. Základním východiskem dokumentu je pojetí člověka stvořeného k obrazu Božímu, kterým se má stávat, člověk jako vztahová bytost žijící ve společenství, který však může podléhat i zlu, se kterým neustále vede souboj. K lidské

¹⁷ TRETERA, I. *Nástin dějin evropského myšlení: Od Thaléta k Rousseauovi*. Praha: Paseka, 2002, s. 22-24.

¹⁸ KAPLÁNEK, M. *Teologie a sociální práce: dvacet let dialogu*. Praha: Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2013. ISBN 978-80-904681-1-5.

¹⁹ MILFAIT, R. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. Vimperk: Akcent, 2012. ISBN 978-80-86057-78-1, s. 70.

²⁰ MARTÍNEK, M. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Praha: Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-2-6, s. 28-29.

²¹ Tamtéž, s. 38.

²² OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie: inspirace a podněty sociální práce pro teologii*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-408-2. s. 280.

důstojnosti přiřazuje také lidskou svobodu, svobodnou volbu dobra, důstojnost svědomí. Člověk utváří tak vlastní důstojnost. Inherentní pojetí důstojnosti je zde doplněno také o kontingentní pojetí, které umožňuje spolupodílet se na vytváření vlastní lidské důstojnosti a činí člověka zodpovědného za sebe sama i za vztahy k ostatním lidem.²³

1.3 Přírozeně-právní pojetí důstojnosti

Historie však dokazuje, že respekt a úcta k lidské důstojnosti spojená s rovností a svobodou zůstávají někdy pouze v ideální rovině nebo výsadou určité skupiny a v dobách, kdy lidská důstojnost přestávala být jedním ze zdrojů lidských práv, se zvýšila také potřeba ji chránit společensky závaznou smlouvou (např. Magna charta libertatum z roku 1215 či Deklarace práv člověka a občana vyhlášená v roce 1789). Po dvou světových válkách byly přijaty dva zásadní dokumenty – Charta Spojených národů v roce 1945 a Všeobecná deklarace lidských práv roku 1948 organizací OSN. Lidská důstojnost zde byla zakotvena jako základní lidská hodnota, se kterou se lidé rodí a na kterou mají všichni stejné právo. 1. článek Všeobecné deklarace lidských práv z 10. 12. 1948 to jasně uvádí: „*Všichni lidé se rodí svobodní a stejné důstojnosti a práv.*“ Potřeba chránit lidskou důstojnost je právně ukotvena v řadě ústav vyspělých zemí.

Lidská důstojnost se nalézá v ústavním pořádku České republiky ve dvou hlavních právních předpisech – v ústavě a Listině základních práv a svobod. V ústavě je lidská důstojnost zmíněna v preambuli: „*My, občané České republiky (...) odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů (...).*“²⁴ Lidská důstojnost je zde hodnotou, která je nedotknutelná, je to přirozená vlastnost člověka (inherentní pojetí). V Listině základních práv a svobod je lidská důstojnost zmíněna na více místech, a to v článku 1 a v článku 10. Článek 1 zdůrazňuje rovnost důstojnosti člověka bez ohledu na jeho další charakteristiky, je tedy tím, co mají všichni lidé společné. „*Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“ V článku 10 je lidská důstojnost vyjádřena jako subjektivní právo na její zachování: „*Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*“²⁵ M. Kaplánek zmiňuje triádu lidskoprávních povinností státu, který má lidská práva (jako obsahové naplnění lidské důstojnosti) respektovat, chránit a zajišťovat (činit).²⁶

1.3.1 Legislativní vymezení požadavku ochrany lidské důstojnosti v sociální práci v ČR

Právo je považováno za minimum morálky, ale bez existence zákonů by nemohla fungovat žádná lidská společnost. Autoritu právo získává tam, kde je zakotveno a respektováno v sociálním kontextu (morálce).²⁷ Právní ukotvení požadavku ochrany lidské důstojnosti se děje v několika rovinách. Od té nejvyšší na mezinárodní úrovni, ve Všeobecné deklaraci lidských práv, přes definici danou Ústavou České republiky

²³ ŠRAJER, J., KOLÁŘOVÁ L. et al. *Gaudium et spes padesát let poté*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. ISBN 978-80-7325-391-2, s. 112-114.

²⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

²⁵ Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky.

²⁶ KAPLÁNEK, M. *Teologie a sociální práce: dvacet let dialogu*. Praha: Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2013. ISBN 978-80-904681-1-5, s. 90.

²⁷ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-329-6. 2003., s. 47-50.

a Listinou základních práv a svobod až po konkrétněji vymezenou oblast sociální práce zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Kromě všeobecně závazných právních dokumentů, které již byly uvedeny výše, se objevuje také potřeba stanovit pravidla a vymežit hranice pro udržení důstojnosti v praxi pomáhajících profesí. Konkrétní oblastí sociální práce se zabývá zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který v § 2 obecně uvádí: „*Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob... Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob.*“

V druhé příloze zákona o sociálních službách je definován obsah standardů kvality sociálních služeb. Druhý standard se zabývá ochranou práv uživatelů sociálních služeb, kdy poskytovatel má „*písemně zpracovat vnitřní pravidla pro předcházení situacím, v nichž by v souvislosti s poskytováním sociální služby mohlo dojít k porušení základních lidských práv a svobod osob, a také pravidla pro postup, pokud k porušení těchto práv osob dojde*“ (Příloha č. 2 vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách). V těchto právních předpisech není blíže stanoven obsah a forma vnitřních pravidel, ta si vytvářejí poskytovatelé sociálních služeb podle druhu a zaměření poskytované služby.

1.3.2 Etické kodexy

Dalšími dokumenty, které se zabývají lidskou důstojností, jsou etické kodexy, které vydávají profesní asociace. Zatímco zákony zaručují ochranu lidské důstojnosti a porušení právní normy je trestáno, etické kodexy jsou mravní normou, ale jejich naplňování je věcí konkrétní osoby a jejího svědomí.

Mezinárodní etický kodex sociální práce

Mezinárodní etický kodex (Code of Ethics), který byl vytvořen International of Social Workers (IFSW) a International Association of Schools of Social Work (IASSW) a který svoji podobu dostal v roce 2000 v Montrealu.²⁸ Podle tohoto dokumentu patří k principům sociální práce, kromě sociální spravedlnosti, také dva horizonty hodnot – myšlenka lidských práv a myšlenka lidské důstojnosti: „*Sociální práce je založena na úctě ke zvláštní hodnotě a důstojnosti všech lidí a na právech, která z toho vyplývají.*“²⁹

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky

V České republice vydala Společnost sociálních pracovníků ČR v roce 2006 Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR. Etický kodex sociálních pracovníků vychází a pomáhá dodržovat práva vyjádřená v Chartě lidských práv OSN a v Úmluvě o právech dítěte a v článku 2.1.2 přímo stanovuje: „*Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.*“³⁰ Sociální práce se zakládá na lidských právech, která jsou vyvozena z lidské důstojnosti každého jedince. Lidská důstojnost se stává směrem a zacílením veškerého jejího jednání. „*Inherentní lidská důstojnost se*

²⁸ OPATRŇY, M., LEHNER, M. *Teorie a praxe charitativní práce: uvedení do problematiky: praktická reflexe a aplikace*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010, s. 30.

²⁹ Tamtéž, s. 30.

³⁰ MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2, s. 370.

rovněž interpretuje v etickém kodexu jako vyjádření lásky k lidskému životu, projev respektu vůči životu vlastnímu a druhých. (...) vědomí vlastní důstojnosti spolu se závazným porozuměním lidské důstojnosti druhých a dobru života jako předpoklad ryziho etického postoje.³¹

Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků České republiky hovoří o hodnotách, ze kterých by měla sociální práce vycházet – z hodnot úcty, důstojnosti, spravedlnosti, partnerství a odbornosti.³² Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR stanovuje etické zásady, pravidla etického chování a etické problémové okruhy a jedním z jeho základních principů je požadavek: „*Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.*“ Princip úcty ke klientovi je možné nalézt ve všech sociálních pracovních kódech. Tento princip klade důraz na respekt vůči jedinečné důstojnosti každé lidské bytosti bez ohledu na různé charakteristiky, jako jsou národnost, etnický původ, sociální postavení, pohlaví, sexuální orientace, věk, víra nebo přínos pro společnost. Sociální pracovníci jsou vyzváni k dodržování této úcty a poskytování profesionálních služeb bez diskriminace a v souladu s dohodnutým časovým rámcem.³³ V rámci sociální práce je pojem důstojnosti interpretován jako právo jednotlivce na respekt, zdvořilé zacházení a podporu jeho autonomie. Sociální pracovníci se angažují v obnově a udržování důstojnosti klientů ve všedním životě a přispívají k celkovému zlepšení jejich životních podmínek.³⁴ Kvalita sociálních služeb je posuzována prostřednictvím standardů kvality sociálních služeb, jejichž obsah je v druhé příloze Zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Poskytovatel sociálních služeb je povinen písemně zpracovat vnitřní pravidla k zajištění ochrany práv uživatelů a obsah a forma vnitřních pravidel vyplývá ze zaměření jednotlivé sociální služby. Dalším důležitým aspektem je individuální přístup jednotlivého pracovníka a míra naplňování formálních vnitřních pravidel.

1.4 Oblasti respektování lidské důstojnosti a model důstojnosti výzkumného projektu Důstojnost a starší Evropané

K vymezení oblastí, které jsou v práci s lidmi bez domova důležité, jsem použil výsledky výzkumného projektu Důstojnost a starší Evropané (Dignity and Older Europeans). Tento projekt probíhal v letech 2002–2004 a probíhal za podpory Evropské komise. Předmětem zkoumání byl význam a prožívání důstojnosti u starších osob, které jsou závislé na pomocné službě zdravotní nebo sociální péče, ale dají se vztáhnout na práci s lidmi obecně. Při definování pojmu důstojnosti se staly nejdůležitějšími pojmy **úcta-vůči sobě i k druhým, participace a autonomie.**

- **Úcta**–každý člověk má právo na úctu kvůli sobě samému, má na ni právo každý člověk, sebeúcta odráží, jak si vážíme sami sebe a úcta k ostatním, jakou hodnotu vidíme v nich. Sebeúctu zmiňuje Ctirad V. Pospíšil také jako motivaci ke službě. S rostoucí sebeúctou roste i úcta k druhému.³⁵ To, jak se

³¹ KAPLÁNEK, M. *Teologie a sociální práce: dvacet let dialogu*. Praha: Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2013. ISBN 978-80-904681-1-5, s. 93.

³² ELIČHOVÁ, M. *Sociální práce: Aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0080-4.

³³ NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Vydala Masarykova univerzita v Brně roku 2001. ISBN 80-210-2673-01, s. 67.

³⁴ Srov. MÁTEL, A. *Teorie sociální práce I*. ISBN 978-80-271-2220-2. Nakladatelství: Grada, s. 134.

³⁵ *Od člověka k člověku* [online]. Praha: Transkulturní komunikace, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.transkulturníkomunikace.cz/aktualita/od-cloveka-k-cloveku/>.

k nám ostatní chovají, se odráží v tom, jak vnímán sám sebe, v mém sebehodnocení a sebeúctě.

- **Participace**-podílení se na svém životě i na životě určité komunity.
- **Autonomie**-právo na autonomii, určitý stupeň nezávislosti, jeho respektování a uznání patří k dalším projevům úcty. Autonomie znamená schopnost řídit, zvládat a mít vliv na způsob svého každodenního života podle vlastních představ. Rozhodnutí za mne nečiní někdo jiný.

V rámci tohoto projektu byl také zpracován model, jenž rozlišuje čtyři formy lidské důstojnosti³⁶:

- **Důstojnost zásluh** – tato důstojnost souvisí s postavením člověka ve společnosti, s funkcí, kterou zastává, s jeho společenskou rolí, jakým přínosem je pro společnost. Lze ji získat i pozbýt v průběhu života a souvisí s výkonem člověka.
- **Důstojnost mravní síly** – tato důstojnost vychází z mravní integrity, mravních zásad. Jednání má být ve shodě s vlastním svědomím a je vázáno na míru, v jaké odpovídá chování člověka mravním zákonům. Aby člověk pocíťoval důstojnost a aby mu tuto důstojnost připisovali i ostatní, musí žít v souladu s mravností. Nejedná se také o trvalou formu, člověk může ztratit sebeúctu a může být zavržen společností, pokud nežije v souladu s mravními zákony.
- **Důstojnost osobní identity** – vědomí vlastního já, souvisí s fyzickou a psychickou integritou člověka, s jeho činy, vztahy. Smysl života nachází začleněním do společnosti. Jde o schopnost vytvářet smysluplný obraz sebe samého v průběhu celého života.
- **Důstojnost Menschenwürde** (lidské bytosti) – je vlastní všem bytostem, je to nezcizitelná, nepozbytelná hodnota lidské bytosti, váže se k obecnému univerzálnímu lidství, k nesmrtelné lidské duši, k náboženskému pojetí člověka jako obrazu Božímu.

1.5 Lidská důstojnost u lidí bez domova

Pohled na lidskou důstojnost je obsáhlý a může být zkoumán z různých úhlů pohledu, které spolu souvisejí a ovlivňují se. V této části se chci zabývat lidskou důstojností u lidí bez domova a budu vycházet z modelu důstojnosti, který vyšel z výzkumného projektu Důstojnost a starší Evropané. Tento model se skládá nejméně ze čtyř typů důstojnosti. Z nichž jediný typ Menschenwürde je ten, který odkazuje k nezcizitelné hodnotě lidských bytostí jako lidských bytostí a má inherentní podobu. Je brán za objektivní základnu, ze které vychází další tři kategorie lidské důstojnosti umožňující prožívání důstojnosti či nedůstojnosti. Tyto tři typy důstojnosti-důstojnost zásluh, důstojnost mravní síly a důstojnost mravní identity se vztahují ke každodennímu životu lidí, vycházejí z předpokladu, že člověk je bytost vztahová a lze je pozbýt.³⁷ Lidé bez domova jsou ve větší míře ohroženi právě ztrátou těchto tří typů lidské důstojnosti. **Důstojnost zásluh**-pokud je člověk bez domova z pohledu většinové společnosti vyřazen z ekonomického i společenského začlenění do společnosti může prožívat tento typ ztráty

³⁶ HOSPICOVÉ OBČANSKÉ SDRUŽENÍ CESTA DOMŮ. *Respektování lidské důstojnosti: Příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004, s. 12-15.

³⁷ HOSPICOVÉ OBČANSKÉ SDRUŽENÍ CESTA DOMŮ. *Respektování lidské důstojnosti: Příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004, s. 12-15.

důstojnosti. **Důstojnost mravní síly**-lidé bez domova jsou v situaci, ve které jsou nuceni porušovat mnoho morálních i legislativních zákonů kvůli uspokojování základních potřeb. Jsou často závislí na pomoci a život na ulici je spojen s odsouzením a odmítavým postojem od většinové populace. Mohou tak postrádat v tomto ohledu nejen sebeúctu, ale být negativně nahlíženi okolím. Závisí to také na výši mravního standardu dané osoby.³⁸ **Důstojnost osobní identity**-základními složkami tohoto konceptu jsou integrita, pevné vědomí vlastního já, fyzická identita, zapojení do společenství a schopnost nalézt smysl vlastního života, činů a událostí, na kterých se člověk podílí.³⁹ Stigmatizace lidí bez domova a odmítavý postoj většinové společnosti k lidem bez domova má vliv i na jejich vnímání sebe sama, vědomí vlastní ceny a sebedůvěry. V průběhu adaptace na život na ulici se postupně mění sebepojetí člověka, který se ocitl bez domova, od adaptace na novou situaci až k identifikaci se skupinou lidí bez domova. Ztráta důstojnosti osobní identity tak může přechodná, pokud se člověk identifikuje s novou skupinou. Důstojnost osobní identity se vyjadřuje jako pocit plnohodnotnosti lidské existence s pozitivními vztahy k ostatním jedincům a zapojením do společenství.

Zaměřením se na tři oblasti, které respektují lidskou důstojnost, na úctu, autonomii a participaci v pomáhající práci s lidmi bez domova by mohly být tyto typy důstojnosti posilovány.

Uznáním Menschenwürde jako inherentního základu lidské důstojnosti je odůvodněn mravní požadavek **úcty** vůči všem lidským bytostem. Úcta k druhému je potvrzením jeho jedinečnosti. V práci s lidmi bez domova by se tak mělo dít uznáním jejich **individuality**, vnímáním jejich náhledu na věc, **respektováním jejich rozhodnutí**, i když nekoresponduje s naším názorem, jak by měli na věc nahlížet. Důležitý je samotný přístup pomáhajícího pracovníka: "*Pocit bezpečí vzniká tam, kde cítíme, že nám naslouchají, že nám rozumí, že nám pomohou v tom, co sami chceme.*"⁴⁰ Ivan Úlehla používá termín připojení ke klientovi v počáteční fázi, aby dosáhl pozitivního pracovního vztahu. Základem je předpoklad, že pokud klient věří, že se o něj zajímáte a chcete s ním pracovat, bude spolupracovat na vytváření změn.⁴¹ Vztah pomáhajícího pracovníka a člověka bez domova je založen na důvěře a respektu, kdy držitelem problému je klient a neúčinnější je taková cesta pomoci, která posiluje odpovědnost a plnou moc klienta hledat své vlastní řešení.⁴²

Stát vnímá formu sociální pomoci v makroměřítku, služby a sociální pomoc jsou orientovány na změnu klienta, a předpokládá, že bude také ochoten na změně spolupracovat. Skutečnost, že lidé bez domova potřebují podporu, nemusí nutně znamenat, že ji aktivně vyhledávají a jsou připraveni ji přijmout. Obzvláště pokud je taková pomoc spojena s podmínkami, které jim nevyhovují nebo které nechťejí nebo nemohou splnit. Na ulici zůstávají především ti, kteří v současném nastavení služeb nejsou schopni změny dosáhnout. V rámci úřadu také není často možné uplatnit individuální přístup, který potřebují lidé bez domova. Ti často vlivem své situace ztrácejí některé své návyky, nejsou často schopni dodržet časový rámec pro jednání s úřady a mohou vyklouznout ze systému sociální pomoci.⁴³ Zde hrají klíčovou roli podporující sociální služby jako např. terénní služby, nízkoprahové centrum, které se cíleně zaměřují na lidi bez domova, žijící na ulici.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: Slon 1999. ISBN 80-85850-69-9, s. 48.

⁴¹ Tamtéž, s. 48.

⁴² Tamtéž, s. 47.

⁴³ VÁGNEROVÁ, M., MAREK, J., CSÉMY, L. *Bezdomovectví ve středním věku Příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Karolinum 2018. ISBN 978-80-246-4054-9, s. 278-280.

Sebeúcta odráží, jak si vážíme sami sebe, jak nás hodnotí jiní lidé. Život na ulici představuje významný zlom v životě, který s sebou nese změnu společenského postavení a ovlivňuje nejen vnímání jednotlivce bez domova o sobě samém, ale také pohled ostatních lidí. V naší společnosti je statut člověka často spojován hlavně s jeho ekonomickým a sociálním postavením. Pro většinovou společnost je člověk bez domova důkazem ztráty tohoto postavení. Radikální změna profesní, rodinné či společenské role a pocity studu z vlastního selhání jsou ještě zesíleny odmítáním, pohrdáním a často i projevy násilí ze strany příslušníků majority.⁴⁴ **Negativní pohled většinové společnosti** na lidi bez domova je v České republice jedním z nejvýraznějších.⁴⁵ Čím déle lidé zůstávají bez domova, tím častěji začínají zvnitřňovat obecná přesvědčení o sobě samých. Častěji uvádějí své vlastní rozhodnutí jako hlavní faktor, který ovlivnil jejich situaci. Tím se snaží získat kontrolu nad svým životem prostřednictvím přehodnocení minulých událostí.⁴⁶ Postupně dochází k proměně sebepojetí člověka žijícího na ulici, který se postupně adaptuje na život na ulici, dojde k zafixování nového stylu života, nových návyků a dovedností, a nakonec k identifikaci s bezdomoveckou skupinou. Člověk, který se identifikoval s tímto postavením, má menší šanci se z ulice dostat. Postupně začínou být k návratu do společnosti rezignovaní.⁴⁷

Autonomie-znamená, že jedinec je schopen jednat nezávisle, svobodně rozhodovat a řídit své vlastní chování či způsob svého každodenního života, a to podle vlastních pravidel a představ. Souvisí s **právem na sebeurčení** a se svobodou jedince v rozhodování o svém životě a jeho směru. Narušení autonomie-to znamená ztrátu svobody rozhodování o svém životě a ztrátu nezávislosti.⁴⁸ Tomáš Machula zmiňuje pojem sebeurčení jako klíčový pro vyjádření oné schopnosti *být osobou*, tj. být pánem sebe sama a nést za ně i určitou odpovědnost.⁴⁹ V oblasti sociální pomoci lidem bez domova je těžké vyvážit pomoc založenou na respektu k autonomii člověka bez domova, aby nebyla příliš paternalistická, ale více partnerská. Ivan Úlehla zmiňuje vstřícnost a služebnost v kontaktu s klientem. Péče o klienta spočívá v tom, že je na pracovníkovi, aby se postaral o to, aby se klient cítil respektován, kompetentní a byl schopen převzít zodpovědnost za své vlastní jednání. Každý klient se pravděpodobně již setkal s obtížemi a většinu z nich úspěšně překonal, často překvapivým způsobem.⁵⁰

Participace-označuje účast, zapojení nebo aktivní podílení se jednotlivců či skupin na životě společenství, komunity. Důležitým aspektem participace je poskytování příležitostí k zapojení se a zohlednění hlasu a potřeb všech zúčastněných stran, odstraňování extrémních nerovností. U lidí bez domova, kteří žijí dlouhodobě na ulici, by mělo být zaměřeno terénní práce s důrazem na ochranu lidských práv v těchto třech oblastech. Přežití a rozvoj-v každodenní boj o přežití nedává příliš prostoru pro změnu aktuální situace, Péče a ochrana-pocit bezpečí a Účast na společenském životě-právo na účast na společenském životě, pocit přijetí.⁵¹

⁴⁴ Tamtéž, s. 206.

⁴⁵ *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice: Sborník z konference*, Praha: MPSV 2015. ISBN 978-80-7421-094-5, s. 41.

⁴⁶ VAŠÁT, P. *Na jedné lodi*. Praha: Academia 2021. ISBN 978-80-200-3200-3, s. 142.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, M., MAREK, J., CSÉMY, L. *Bezdomovectví ve středním věku Příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Karolinum 2018. ISBN 978-80-246-4054-9, s. 207.

⁴⁸ HOSPICOVÉ OBČANSKÉ SDRUŽENÍ CESTA DOMŮ. *Respektování lidské důstojnosti: Příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004, s. 19-20.

⁴⁹ FISCHER, O., MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok 2008. ISBN 978-80-904-137-3-3, s. 155.

⁵⁰ ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: Slon 1999. ISBN 80-85850-69-9, s. 47.

⁵¹ MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L. *Bezdomovectví v kontextu ambulantních služeb*. Praha: Portál 2012. ISBN: 978-80-262-0090-1, s. 128.

Pro efektivní pomoc lidem bez domova je důležité respektovat jejich autonomii a podporovat jejich participaci ve společnosti. To vyžaduje individuální přístup a jednání s každým člověkem jako s celostní bytostí, poskytování příležitostí k zapojení se do rozhodování a života společenství. Přestože život na ulici může vést k ztrátě sebeúcty a identifikaci s bezdomoveckou komunitou, je možné prostřednictvím respektu, důvěry a podpory obnovit pocit důstojnosti a podpořit účast lidí bez domova ve společnosti.

2 Vymezení pojmu člověk bez domova a bezdomovství

Pojmy bezdomovství (či bezdomovectví) a především pojem bezdomovec jsou často spojeny s negativní konotací a je možné se domnívat, že označení člověk bez domova či osoba bez přístřeší jsou více respektující pro označení člověka v takové situaci. „Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, sice bezdomovectví nedefinuje, ale používá termíny „osoby bez přístřeší“ (§ 63 zák.), dále „osoby v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení“ (§ 57 zák.), které se obsahu tohoto jevu již více blíží (předchozí právní úprava používala termín „osoby společensky nepřizpůsobivé“).“⁵² Již v samotném slovu bezdomovství je obsažen jeho hlavní význam, totiž absence domova. A domov není tvořen jen vlastním obydlím, ale také vztahy s nejbližší rodinou, pocitem bezpečí a vlastním soukromím. Potřeba respektovat a chránit lidská práva je základem svobodné lidské společnosti a ztráta trvalého přístřeší představuje přímé ohrožení lidského života. „Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení nebo který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech či neadekvátních anebo nejistých bytových podmínkách.“⁵³

2.1 Příčiny bezdomovectví

Příčin podílejících se na bezdomovství je více a ve většině případů se jedná o **multifaktoriální fenomén**. Existují **vnější a vnitřní faktory** podílející se na vzniku této obtížné sociální situace, které pomáhají vznik bezdomovectví pochopit a slouží k případnému zaměření preventivních sociálních činností.⁵⁴ Někdy je však těžké rozlišit, co je příčinou a co důsledkem bezdomovství. Např. závislost může způsobit rozvrat rodiny a ztrátu domova, ale také může být důsledkem, kdy závislost pomáhá zvládat život na ulici.

Za **vnější faktory** (objektivní, strukturální) lze považovat sociální, politickou a ekonomickou situaci ve společnosti. Může jít o zdražování nájemného, rostoucí ceny nemovitostí, míru nezaměstnanosti, růst chudoby, růst cen, diskriminaci příslušníků etnických minorit atd.⁵⁵ Ekonomická krize se pak může také projevit v přístupu většinové společnosti k lidem bez domova. Petr Vašát uvádí, jaký vliv má na bezdomovectví ekonomické a kulturní prostředí dané země. Poukazuje na míru globální ekonomické, politické, ale i kulturní provázanosti. Česká republika prošla po roce 1989 ekonomickým vývojem, ale zůstala svou ekonomikou levné montovny, druhořadou ekonomikou, s nízkou minimální mzdou i nízkým životním minimem. Zároveň připouští, že na vznik

⁵² ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: 2008. ISBN 978-80-7338-069-4, s. 10.

⁵³ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0, s. 10.

⁵⁴ Tamtéž, s. 15.

⁵⁵ Tamtéž, s. 15–16.

bezdomevství mají samozřejmě také vliv i další faktory jako např. kulturní či lokální specifika, které ovlivňují další oblasti života.

Vnitřními faktory (subjektivními) jsou osobnostní struktura jedince (od jeho schopností, dovedností, vůle až po například negativní vlastnosti atd.), míra jeho vzdělání, jeho fyzické a duševní zdraví či jeho mezilidské vazby i materiální podmínky.⁵⁶ M. Štěchová uvádí, že vnější faktory ovlivňují formu bezdomevství a vnitřní faktory šanci na resocializaci s tím, že hranice mezi těmito skupinami nejsou vždy jednoznačné.⁵⁷

Nejčastější faktory podílející se na fenoménu bezdomevství⁵⁸:

- **Práce a finanční situace** – ztráta zaměstnání související se ztrátou bydlení, zadlužení často brání najít si legální práci, protože jedinec přichází o většinu výdělku splácením dluhů, obtížná zaměstnatelnost (zdravotní obtíže, závislost, věk atd.), lidé s nižším vzděláním jsou např. ohroženi častěji. Antropolog Petr Vašát zpochybňuje tvrzení, které je možné občas slyšet, že bezdomevství se může přihodit každému. Tvrdí, že určité společenské třídy jsou výrazně ohroženější. Lidé méně vzdělaní častěji přichází o domov.⁵⁹
- **Rodina** – problém v základních sociálních vztazích, dysfunkce či rozpad základní rodiny patří mezi základní příčiny, které mají vliv na vznik bezdomevství.
- **Osobnostní – zdraví a osobnost jedince** – mohou být příčinou i důsledkem bezdomevství, zdravotní obtíže či závislost mohou způsobit neschopnost vykonávat svoji práci a samozřejmě život na ulici a s ním omezený přístup ke zdravotní péči, horší hygienické a stravovací možnosti vedou ke zhoršení zdravotního stavu. Například alkohol bývá spojován stereotypně s bezdomevstvím, ale jedná se častěji o jeho důsledek. Pítí jako sdílení skupinové normy.⁶⁰

Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s lidmi bez domova v ČR na období do roku 2020 přidává také faktory institucionální.⁶¹

- **Institucionální** – zde nesou odpovědnost společnost a státní instituce (jedná se o propuštěné vězně, děti z dětských domovů, ze zdravotnických zařízení).

Nejvíce jsou ohroženi bezdomevstvím lidé, kteří strávili dětství či mládí v dětském domově, prošli ústavní výchovou a nemají se kam vrátit, cizí státní příslušníci se špatnou adaptací na nové prostředí, lidé se závislostmi, lidé s tělesným či duševním postižením, lidé, kteří ztratili zaměstnání či rodinu, lidé dlouhodobě bez zaměstnání, lidé ve starobním důchodu, lidé bez vzdělání či s nízkým vzděláním.⁶²

⁵⁶ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ P. *Bezdomevství*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0, s. 16.

⁵⁷ ŠTĚCHOVÁ, M. *Bezdomevci a sociálně patologické jevy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 2009. Dostupné na mvcr.cz, s. 5.

⁵⁸ MARTÍNEK, M. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Jabok, 2010. ISBN 978-80-904137-6-4, s. 111.

⁵⁹ MEDKOVÁ, Alžběta. *Bezdomevství není krize. Je nedílnou součástí společnosti* [online]. Praha: A2larm, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2021/08/petr-vasat-bezdomevctvi-neni-krize-je-nedilnou-soucasti-spolecnosti/>.

⁶⁰ VAŠÁT, P. *Na jedné lodi*. Praha: Academia 2021. ISBN 978-80-200-3200-3, s. 140.

⁶¹ HRADECKÝ, I. et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomevci v ČR na období do roku 2020*. Praha: 2012. Dostupné na www.esfr.cz, s. 24.

⁶² ŠTĚCHOVÁ, M. *Bezdomevství v kontextu kriminality: Sborník z konference pořádané pod záštitou Mgr. Evy Machové, náměstkyně primátora statutárního města Olomouce*. Olomouc: Charita Olomouc, 2013. ISBN 978-80-905260-2-0, s. 19.

2.2 Rozdělení bezdomovectví podle různých kategorií

Organizace FEANTSA na konsensuální konferenci v Bruselu v prosinci 2010 dospěla k názoru, že „*bezdomovství je komplexní, dynamický a diferencovaný proces, v jehož rámci různí jednotlivci i skupiny procházejí různými vstupními a výstupními body neboli trajektoriemi.*“⁶³ Dále doporučuje přijetí definice bezdomovství a vyloučení z bydlení Ethos jako společnou rámcovou definici. Pojetí člověka bez domova pouze jako člověka žijícího na ulici bylo zjednodušené, a proto byly stanoveny (podle typologie Ethos) tři oblasti, které tvoří domov, jejichž ztráta může být považována za vymezení za bezdomovství.⁶⁴

- **Fyzická oblast** – mít slušné obydlí (či prostor) způsobilé k naplňování potřeb osoby a její rodiny.
- **Sociální oblast** – mít možnost uchovat si soukromí a udržovat společenské vztahy.
- **Právní oblast** – mít jistotu výlučného užívání a právní nárok na obydlí.

Pokud některá z těchto oblastí není naplněna, je člověk ohrožen ztrátou domova či o domov přichází. Nemusí jít tedy pouze o jedince, který žije přímo na ulici, ale může jít o člověka, který bydlí v legálním a standardním obydlí bez osobního bezpečí, tedy např. zakouší domácí násilí a je nucen ze strachu o svůj život svůj domov opustit. Na základě těchto rozměrů tvořících domov stanovuje typologie Ethos čtyři hlavní životní situace vymezující bezdomovství⁶⁵ – **bez střechy** (žijící na ulici, případně v noclehárně), **bez bytu** (ubytovna, sociální či zdravotnické zařízení, věznice), **v nejistém bydlení** (u příbuzných, přátel, v bytě bez právního nároku), **v nevyhovujícím bydlení** (boudy, chatrče, maringotky). V průběhu bezdomovství se mohou jednotlivé situace různě měnit.

Rozdělení bezdomovství:

Manželé Hradečtí (1996) vymezují tři základní roviny bezdomovectví⁶⁶:

- **Zjevné** – lidé žijící na veřejných prostranstvích a využívající služby pro bezdomovce.
- **Skryté** – lidé žijící mimo veřejnost a instituce, počtem mohou převyšovat zjevné bezdomovce.
- **Potencionální** – lidé, jimž hrozí ztráta bydlení a domova v důsledku provizorního charakteru (podnájem, ubytovny, dluhy na nájemném atd.).

Dále lze rozdělit bezdomovství také podle délky trvání. Délka trvání koresponduje s šancí na úspěšnou resocializaci⁶⁷. Čím déle bezdomovectví trvá, tím méně často bývá resocializace úspěšná. Kategorizace podle doby trvání rozlišuje bezdomovectví na:⁶⁸

- **Krátkodobé** – nejčastěji se uvádí doba do jednoho roku.
- **Střednědobé** – zpravidla od jednoho roku do pěti let.
- **Dlouhodobé** – je obecně chápáno při trvání nad pět let.
- **Epizodické** – ztráta domova jako opakující se epizody.

⁶³ HRADECKÝ, I. et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020*. Praha: 2012. Dostupné na www.esfr.cz, s. 21.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ HRADECKÝ, I. et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020*. Praha: 2012. Dostupné na www.esfr.cz, s. 21.

⁶⁶ MARTÍNEK, M. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2010. ISBN 978-80-904137-6-4, s. 110.

⁶⁷ Tamtéž, s. 114.

⁶⁸ HRADECKÝ, I. et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020*. Praha: 2012. Dostupné na www.esfr.cz, s. 24.

Další kategorie, které jsou důležité hlavně pro sociální práci, jsou např. věková kategorie, původ a právní postavení, etnicita a národnostní původ, pohlaví, dosažené vzdělání, rodinný stav nebo zdravotní stav.⁶⁹

2.3 Charakteristika lidí bez domova

Většina lidí bez domova je v produktivním věku, s větším podílem mužů, ale patří sem i nezanedbatelný podíl žen a mladých lidí. Menší podíl žen jako zjevných lidí bez domova je zřejmě dán tím, že ženy mají širší sociální síť a nezdrahají se požádat o pomoc.⁷⁰ Mladí lidé patří většinou do skupiny skrytých lidí bez domova. Žijí často bezdomoveckým způsobem života, ale nejsou ještě na první pohled odlišní od běžné populace a distancují se od bezdomovecké komunity.⁷¹ Další skupinou, která pravděpodobně bude přibývat s nárůstem cen, jsou lidé ve starobním důchodu. Téměř polovina lidí bez domova nikdy nevstoupila do manželství nebo je rozvedená a převažuje u ní nižší stupeň dosaženého vzdělání.⁷² Pokud pracují, přijímají příležitostné práce, často nelegálně. S tím souvisí i to, že často také nemají trvalé bydliště a mnohdy i potřebné doklady. „*Propojenost nezaměstnanosti a bezdomovectví je velmi úzká (...)*.“⁷³

Bezdomovství je krajní formou sociálního vyloučení, ale dle antropologa Petra Vašáta lidé bez domova nežijí vně společnosti. Zapojují se významně do fungování společnosti prostřednictvím takzvané ekonomiky ulice a je nutné na ně pohlížet jako na nedílnou součást fungování současné městské společnosti.⁷⁴ V široké veřejnosti se lze také setkat s názorem, že bezdomovství je osobní volbou a lidé bez domova si takový způsob života sami zvolili. Tito lidé se však ocitli v situaci, která byla nad jejich síly a možnost ji zvládnout, a život na ulici nebyl volbou, ale spíše jedinou možností.⁷⁵ V Souhrnném materiálu pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020 je možné se dočíst, že „*bezdomovectví z vlastního rozhodnutí je u nás dosud vzácné*.“⁷⁶ Jedná se o bezdomovství jako životní styl, protest proti většinovému proudu a jedinec se vzdává domova z vlastního rozhodnutí (např. političtí squatteři, traveleři, nomádi). Lidé bez domova si generují finanční zisk sociálními dávkami, zaměstnáním a brigádami, příspěvků od rodiny/známých, prací bez smlouvy, prostitucí, dealerováním drog, žebráním, recyklací či krádežemi, ale podstata ekonomiky v prostředí lidí bez domova není izolovaná, ale je stále provázaná se společností socioekonomickými vztahy.⁷⁷

⁶⁹ HRADECKÝ, I. et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020*. Praha: 2012. Dostupné na www.esfr.cz, s. 24-25.

⁷⁰ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0, s. 24.

⁷¹ VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L., MAREK, J. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5, s. 11.

⁷² PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0, s. 17-18.

⁷³ Tamtéž, s. 19.

⁷⁴ MEDKOVÁ, Alžběta. *Bezdomovectví není krize. Je nedílnou součástí společnosti* [online]. Praha: A2larm, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2021/08/petr-vasat-bezdomovectvi-neni-krize-je-nedilnou-soucasti-spolecnosti/>.

⁷⁵ *Je bezdomovectví osobní volbou? Svoboda a její cena* [online]. Praha: Sociální práce, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/je-bezdomovectvi-osobni-volbou-svoboda-a-jeji-cena/>.

⁷⁶ HRADECKÝ, I. et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020*. Praha: 2012. Dostupné na www.esfr.cz, s. 44.

⁷⁷ VAŠÁT, P. *Na jedné lodi*. Praha: Academia 2021. ISBN 978-80-200-3200-3, s. 194.

2.4 Vztah společnosti k lidem bez domova

Postoj většinové společnosti k lidem bez domova je spíše negativní. Lidé často soudí na základě povrchních zkušeností s chováním a zevnějškem zjevných lidí bez domova a spojují je často jen s alkoholismem, kriminalitou a odpudivým zevnějškem. Jejich bezdomovství je často vnímáno jako jejich selhání, neúspěch je zapříčiněn jejich leností a neschopností, neochotou pracovat, za život na ulici si mohou sami.⁷⁸ Často k tomu přispívají i samotná média a také někteří politici. Petr Prinz uvádí dva protichůdné postoje společnosti vycházející z pojetí viny či nevin. První postoj přesouvá všechnu odpovědnost pouze na lidi bez domova, generalizuje jejich osudy a vychází z předpokladu, že za vše si mohou sami. Druhý postoj odsouvá odpovědnost lidí bez domova na systém, uvádí, že za nic nemohou, jsou obětí a vyvolávají tak pocit odpovědnosti v ostatních. Cílem by však mělo být hledání zlaté střední cesty mezi těmito dvěma postoji.⁷⁹ Odpovědnost by měla být jak na straně pomáhající, tak na straně pomoc přijímající, cílem by mělo být vyhybat se zevšeobecňujícím názorům a snažit se vnímat každého člověka jednotlivě, respektovat jeho jedinečnost a podporovat jeho snahu o řešení vlastních problémů. Petr Vašát dává do souvislosti, jakým způsobem bylo přistupováno k řešení bezdomovectví v ještě nedávné době a jak jsou vnímáni českou společností lidé bez domova. Nešlo o snahu bezdomovectví řešit, ale spíše skrýt před zraky veřejnosti. V roce 2008 se v Praze objevil tzv. Akční plán řešení problematiky bezdomovectví pro rok 2008 a následující období, který prakticky znemožňoval výskyt lidí bez domova ve veřejných prostorech.⁸⁰ Zajímavé je vnímání lidí bez domova českou společností. Obecně je Česko podobné ostatním zemím, ale zájem o pomoc lidem bez domova je zde mezi nejnižšími.⁸¹ Lidé bez domova patří dlouhodobě k nejvíce stigmatizovaným skupinám ve všech zemích a není tomu jinak i v Česku. Petr Vašát uvádí tři mechanismy podílející se na stigmatizaci lidí bez domova-jejich neproduktivita, postsocialistický étos privatismu a specifický český afekt absence. Neproduktivita lidí bez domova je přisuzována jejich lenosti či nedostatku vůle a člověk by měl být odměňován podle svých zásluh. Podle P.Vašáta však tento faktor není ovlivňován pouze rovinou ekonomické produktivity, ale i dalšími rovinami. Postsocialistický étos privatismu vychází ze socialistického pojetí privátního a veřejného prostoru, veřejný prostor byl spojený za dob socialismu se státem a vnímán negativně, zatímco privátní prostor byl vnímán pozitivně. Tento mechanismus klade důraz na soukromé vlastnictví. Poslední mechanismus, který se podle P.Vašáta významně podílí na české nesnášenlivosti je afekt absence. Srovnáváme, abychom změřili, kolik postrádáme a ne proto, abychom věděli, kolik máme. Úspěšným závidíme to, co my nemáme, a lidé bez domova nám připomínají, že jejich absence je i naše absence. Toužíme po něčem jiném a nejsme spokojeni s tím, co máme.⁸²

2.5 Zaměření sociální práce podle fází bezdomovectví

Celkově jsou služby pro lidi bez domova zařazeny do skupiny služeb sociální prevence a jsou orientovány **na změnu klienta**, kdy počítají s předpokladem, že bude

⁷⁸ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0, s. 26.

⁷⁹ MARTÍNEK, M. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2010. ISBN 978-80-904137-6-4, s. 112.

⁸⁰ VAŠÁT, P. *Na jedné lodi*. Praha: Academia 2021. ISBN 978-80-200-3200-3, s. 81.

⁸¹ Tamtéž, s. 117.

⁸² VAŠÁT, P. *Na jedné lodi*. Praha: Academia 2021. ISBN 978-80-200-3200-3, s. 123-124.

ochoten na zlepšení své situace spolupracovat.⁸³ Tento předpoklad nezahrnuje skupinu lidí bez domova, kteří nespolupracují, a proto je v rámci ambulantních služeb také uplatňován přístup **na podporu klienta**. Služby na podporu klienta se zaměřují na podporu klientů v jejich základních potřebách bez projevení snahy o změnu životního stylu. Počítají s tím, že budou-li jejich základní potřeby uspokojeny, dostaví se i větší motivace situaci změnit.

V současnosti je využíván v práci s lidmi bez domova **vícetupňový model inkluze**, který je založen především na aplikaci zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách, který taxativně určuje služby pro lidi bez domova. Tento zákon odkazuje na definice organizací pomáhajícím osobám bez přístřeší-terénní služby (§ 69), nízkoprahová denní centra (§ 61), noclehárny (§ 63), azylový dům (§ 57) a dům na půli cesty (§ 58).⁸⁴

Samotné bezdomovství lze jako proces rozdělit do tří fází, podle kterých je zaměřena sociální práce s lidmi bez domova:⁸⁵

1. Proces vzniku – prevence vzniku bezdomovectví

V první fázi (proces vzniku) jde především o omezení faktorů vedoucích k bezdomovství. V této fázi je důležitá podpora fungování rodiny, podpora zaměstnanosti, sociálního bydlení, sociálních půjček. Je třeba se zaměřit na příčiny vedoucí ke vzniku bezdomovství, a to vzděláváním, osvětou na školách (finanční gramotnost, seznámení s bezdomovstvím atd.), pomocí v sociální, právní, finanční informovanosti, omezením institucionálních faktorů vzniku bezdomovství (děti odcházející z dětského domova, propuštění vězni atd.).

2. Proces sociální práce s lidmi bez domova

Jde o současné sociálně preventivní služby sociální práce v procesech sociální inkluze lidí bez domova, které slouží k ochraně před ztrátou života, zdraví, sociálních vazeb, k zachování lidské důstojnosti ve stávající obtížné životní situaci.

Vágnerová, Csémy a Marek rozdělují samotný reintegrační proces lidí bez domova do tří fází⁸⁶:

- **Fáze podpurná** – odehrává se v terénních a nízkoprahových službách, je velmi důležitá, jde o navázání kontaktu a získání důvěry klienta. V této fázi jde hlavně o poskytnutí materiální pomoci.
- **Fáze motivační** – cesta z ulice, hledání způsobu, který bude klientovi vyhovovat a bude společensky akceptovatelný, často začíná vyřizováním dokladů, zprostředkováním práce, zajištěním pobytu v ubytovacím zařízení.
- **Fáze výcviková** – klient je již v ubytovacím zařízení, kde se učí pracovat a rozvíjí dovednosti vedoucí k osamostatnění.

3. Proces resocializace části lidí bez domova – dovršení návratu z bezdomovectví a přechod k samostatnému bydlení na vlastní odpovědnost

Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci do roku 2020 poukazuje na to, že vícetupňový model jako systém vzájemně propojených sociálních služeb a jiných služeb nesporně přináší výsledky a umožňuje rychlou reakci na akutní potřeby lidí,

⁸³ VÁGNEROVÁ, M., MAREK, J., CSÉMY, L. *Bezdomovectví ve středním věku Příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Karolinum 2018. ISBN 978-80-246-4054-9, s. 278-280, s. 279.

⁸⁴ Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách.

⁸⁵ HRADECKÝ, I. et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020*. Praha: 2012. Dostupné na www.esfr.cz, s. 26-29.

⁸⁶ VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L., MAREK, J. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5, s. 312.

kteří právě přišli o bydlení. Jeho silnou stránkou je právě návaznost služeb a prostupnost mezi nimi. Neexistuje však návaznost na předchozí pomoc a podporu a také na chybějící pomoc, která by následovala po taxativně určených službách a mohla vést k resocializaci lidí bez domova. Výhodiskem měla být metoda, která respektuje procesualnost bezdomovectví a je zaměřena na doplnění potřebných kapacit sociálních služeb. Metodu zaměřenou nejprve na bydlení (housing first). Metoda zaměřená primárně na bydlení je uváděna jako účinnější a efektivnější přístup k řešení bezdomovství než dosavadní model víceúrovňových služeb. Doporučuje se postupný přechod od závislosti na azylových domech a přechodném ubytování k posílení kapacit trvalého bydlení a prevence, a k poskytování lepší pomoci lidem v nouzi. Přesto by azylové domy neměly být plošně zrušeny, neboť stále plní nezastupitelnou funkci poskytování služeb těm bezdomovcům, kteří nevstoupí do péče následné nebo zdravotnické péče.⁸⁷

Na základě reintegračního procesu Vágnerová, Csémy a Marek dále rozdělují systém sociálních služeb do tří rovin. Nejnižším stupněm je **terénní práce**, druhým stupněm jsou **nízkoprahová střediska** a třetím stupněm je systém **pobytových služeb**. S každým stupněm se zvyšuje míra odpovědnosti a spolupráce klienta. Terénní služby (streetwork) jsou prováděny v přirozeném prostředí klienta a jsou přímo orientované na jeho potřeby. Nízkoprahová střediska poskytují materiální služby, služby sociálního pracovníka a v ideálním případě psychologa či lékaře. Systém pobytových služeb je již vyšším stupněm začlenění. Úroveň ubytování se zlepšuje, ale s tím rostou i nároky na vlastní odpovědnost. Cílem sociální pomoci je samostatnost a soběstačnost klienta, ovšem jde o často dlouhý a nejistý proces, kdy na začátku je hlavním cílem uspokojení základních životních potřeb a až po získání klientovy důvěry je tento povzbuzován k řešení své situace, ale tak, aby nevznikala klientova závislost na profesionálních službách.⁸⁸

Lepší přizpůsobení sociálních služeb potřebám cílové skupiny zvyšuje účinnost integrace jednotlivců do společnosti. Konkrétně poskytování dostupného bydlení s terénní podporou sociální práce je vhodným příkladem. Stále je však poskytování těchto služeb limitováno finančními možnostmi a systémovou podporou. Sehnat práci pro lidi bez domova je velmi obtížné-mezi nejčastější objektivní překážky v získání zaměstnání patří reálné možnosti na trhu práce, nízká kvalifikace, záznam v trestním rejstříku, negativní postoj k lidem bez domova či ztráta osobních dokumentů. K subjektivním překážkám patří nedostatečné pracovní návyky, neschopnost dodržovat pravidla na pracovišti. Zakládání sociálních podniků a chráněných pracovišť v rámci sociálních služeb je důležitým nástrojem, který umožňuje podporovaným osobám provádět práci v různých oblastech, jejichž hlavním cílem není jen výroba a zisk.⁸⁹

Napomáhat by mohly komplexní programy na získávání pracovních návyků, vytváření pracovních míst určených pro lidi bez domova, práce s pružnou pracovní dobou a asistencí.⁹⁰ Jedním z dalších nástrojů, který může pomoci ke stabilizaci sociální situace lidí bez domova, jsou pracovní příležitosti pro ty, kteří žijí dlouhodobě na ulici. Těchto pracovních příležitostí je však stále velký nedostatek.

⁸⁷ HRADECKÝ, I. et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020*. Praha: 2012. Dostupné na www.esfr.cz, s. 31-32.

⁸⁸ PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0, s. 51-52.

⁸⁹ *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice: Sborník z konference*, Praha: MPSV 2015. ISBN 978-80-7421-094-5, s. 73.

⁹⁰ Tamtéž, s. 73.

2.6 Přehled organizací zabývajících se sociální péčí o lidi bez domova v ČR

Přestože existuje celá řada organizací a dobrovolnických skupin, které poskytují podporu v této oblasti, alespoň některé z nich zde vyjmenuji:

- **Charita Česká republika**-Charita poskytuje rozsáhlou škálu služeb pro lidi bez domova, včetně nocleháren, denních center a programů pro reintegraci do společnosti.
- **Naděje**-Naděje je nezisková organizace, která provozuje noclehárnu a denní centrum pro lidi bez domova v Praze.
- **Člověk v tísni**-Tato organizace poskytuje pomoc a podporu lidem bez domova prostřednictvím různých projektů a služeb, včetně sociálních center a terénní práce.
- **Sdružení KONTAKT**-Sdružení KONTAKT provozuje noclehárnu, denní centrum a různé sociální programy pro lidi bez domova v Brně.
- **Armáda spásy**-Armáda spásy poskytuje pomoc lidem bez domova včetně ubytování, stravování a podpory při reintegraci do společnosti.
- **Diakonie Českobratrské církve evangelické**-Diakonie poskytuje rozsáhlou síť služeb pro lidi bez domova, včetně nocleháren, denních center a programů sociální integrace.

2.7 Organizace v Českých Budějovicích zabývající se problematikou lidí bez domova

Organizace v ČB zabývající se problematikou osob bez přístřeší podle Průvodce sociálními službami v Jihočeském kraji 2022⁹¹:

1) Charita České Budějovice

V Českých Budějovicích působí Charita České Budějovice, jejím zřizovatelem je Biskupství českobudějovické. Jedná se o nestátní, neziskovou, církevní organizaci, která tvoří jednu ze složek Diecézní charity České Budějovice a spadá pod Charitu České republiky.⁹²

- **Centrum pro lidi bez domova Dům sv. Pavla**

Jedná se o **nízkoprahové denní centrum, azylový dům, noclehárnu, výdej potravinové pomoci a ošetrovnu**. Služby jsou poskytovány osobám bez přístřeší a v krizové životní situaci, ohrožené sociálním vyloučením či již vyloučeným, podpora při opětovném začlenění do většinové společnosti, prevence sociálního vyloučení.

- ✓ **Nízkoprahové denní centrum** – je určené pro muže a ženy od 18 let, nabízí zázemí pro osobní hygienu, prádelnu, potravinová výpomoc, psychoterapii, dále také přístup na internet a pomoc při práci s PC, možnost prodeje časopisu Nový

⁹¹ *Katalog sociálních služeb* [online]. České Budějovice, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://socialniportal.kraj-jihocesky.cz/pomahame/katalog-socialnich-sluzeb>.

⁹² *Kdo jsme* [online]. České Budějovice: Charita, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/kdo-jsme/>

prostor (pracovní terapie), pastorační asistenci, základní sociální poradenství, šatník, možnost využití pračky/sušičky

- ✓ **Azylový dům** pro muže– nabízí mužům od 18 let bez bydlení a bez práce pomoc a podporu při řešení jejich sociální situace. Uživatelé postupně směřují ke svému cíli ve spolupráci se sociální pracovníci a psychoterapeutem. Součástí služby je ubytování, lékařská prohlídka. Dále možnost přístupu na internet a pomoc při práci s PC, prodej časopisu Nový prostor, pastorační asistence, potravinová výpomoc, možnost využití šatníku a pračky/sušičky.
- ✓ **Noclehárna pro muže** – pro muže bez domova od 18 let, přespání v čistém a vytopeném prostředí, součástí služby je sociální poradenství, dále poskytnutí zázemí pro osobní hygienu, potravinová výpomoc
- ✓ **Ošetrovna pro lidi bez domova** – základní ošetření, konzultace o zdravotním stavu uživatelů s případným doporučením na odborné zdravotnické zařízení.⁹³

❖ **Terénní program**

Terénní program je služba, která je poskytována na území Českých Budějovic a je určená osobám bez přístřeší, osobám v krizové životní situaci, osobám ohroženým sociálním vyloučením či již vyloučeným a etnickým menšinám. Terénní program nabízí tyto základní činnosti: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (pomoc při podpoře vztahů v rodině, vztahů k širšímu sociálnímu okolí, pomoc při opětovném začlenění do většinové společnosti), pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (pomoc při řešení dluhové problematiky, hledání zaměstnání, udržení bydlení, podpora při získávání sociálních kompetencí, doprovody na úřady, instituce apod.), základní sociální poradenství. Dále provádí monitoring a vyhledávání ohrožených osob v terénu, podporuje osoby dle cílové skupiny k aktivnímu řešení jejich životní situace, působí preventivně, mírní negativní důsledky rizikového způsobu života.⁹⁴

❖ **Poradna EVA – občanská poradna**

Pomoc je nabízena jednotlivým osobám i rodinám ohroženým sociálním vyloučením při řešení nepříznivé sociální situace, poradenství a také pomoc při uplatňování práv, při obstarávání osobních záležitostí (sociálně právní a právní poradenství, dluhové poradenství, vyjednávání v zájmu klienta, pomoc s listinami, doprovod na úřady, instituce, podpora vztahů v rodině i vztahů k širšímu sociálnímu okolí).⁹⁵

❖ **Komunitní práce Novohradská**

Komunitní pracovníci spolupracují s obyvateli sociálně vyloučené lokality Novohradská v Č. Budějovicích, pomáhají s doučováním a volnočasové aktivity pro děti,

⁹³ Adresář pro veřejnost-Bez domova [online]. České Budějovice: Charita, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/adresar-pro-verejnost/?targetGroup=bez-domova&situation=21&showType=list>

⁹⁴ Služba pro lidi bez domova-Terénní program [online]. České Budějovice: Charita, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/jak-pomahame/sluzba-pro-lidi-bez-domova-terenni-program/>

⁹⁵ Poradna Eva-Občanská poradna [online]. České Budějovice: Charita, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/jak-pomahame/poradna-eva-obcanska-poradna/>

realizace společných komunitních projektů, do jejichž plánování, přípravy a realizace se zapojují členové komunity. Tento projekt byl ovšem ukončen k 31. 12. 2022.⁹⁶

2) Centrum FILIA České Budějovice

❖ Azylový dům FILIA

Cílem této sociální služby je poskytnout ženám v obtížné sociální situaci a bez domova dočasné ubytování spolu s podporou jejich snahy řešit svou situaci. Zaměřuje se na zlepšení kvality života uživatelůk a jejich integraci do běžného života. Primárním cílem je vytvořit vhodné prostředí pro zvládnutí nepříznivé sociální situace uživatelůk, napomoci jim dosáhnout takových životních změn, aby již službu nepotřebovaly, a zlepšovat kvalitu sociální práce s uživateli. Specifickým cílem je obnovit nebo upevnit kontakt s rodinou.⁹⁷

❖ Azylový dům pro matky s dětmi FILIA

Úkolem této služby je zajistit přechodné ubytování pro matky s dětmi a těhotné ženy, které se nacházejí v obtížné sociální situaci a nemají kde bydlet. Specifickým cílem je zajistit, aby děti mohly zůstat v péči svých matek.⁹⁸

3) Mezi proudy o. p. s.

Tato obecná společnost nabízí pomoc lidem v bytové nouzi při hledání vlastního bydlení, poskytuje podporu při hledání zaměstnání, hospodaření s penězi, vedení domácnosti, udržení si vlastního bydlení, její součástí je i terénní forma sociální služby pro osoby v krizi.⁹⁹

4) Kontaktní centrum Prevent v Českých Budějovicích

Zajišťuje individuální poradenství, krizovou intervenci, sociálně-právní poradenství, zprostředkování potřebných sociálních služeb a odkazy na ně, doprovod na úřady či k lékařům, korespondenční práce, zprostředkování léčby a detoxu.¹⁰⁰

⁹⁶ Komunitní práce Novohradská [online]. České Budějovice: Charita, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/jak-pomahame/komunitni-prace-novohradska/>

⁹⁷ Filia-Azylové domy pro ženy [online]. Praha: Centrum Filia, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://centrum-filia.cz/socialni-sluzby/azylove-domy-pro-zeny/>

⁹⁸ Filia-Azylové domy pro matky s dětmi [online]. Praha: Centrum Filia, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://centrum-filia.cz/socialni-sluzby/azylove-domy-pro-matky-s-detmi/>

⁹⁹ O nás [online]. Praha: Meziproudy, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://www.meziproudy.cz/o-nas/>

¹⁰⁰ Služby KCCB [online]. České Budějovice: Prevent 99, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://www.prevent99.cz/kccb/#sluzby>

3 Křesťanské aktivity jako nástroj proti stigmatizaci a posílení důstojnosti lidí bez domova

V této části své práce bych se rád zaměřil na to, jak se v praxi mnou vybraných projektů projevují tři oblasti, které respektují lidskou důstojnost, tedy na úctu a sebeúctu, autonomii a participaci a jak pomáhají posilovat důstojnost zásluh, osobní identity a mravní síly, které se vztahují ke každodennímu životu a lidé bez domova jsou ohroženi jejich ztrátou. Tyto tři oblasti vycházejí z modelu důstojnosti z výzkumného projektu Důstojnost a starší Evropané. Mým prvním záměrem byl výzkum, jehož cílem bylo dokázat, zda tyto projekty napomáhají k posílení těchto kritérií důstojnosti a jak se tyto jednotlivé podoby uskutečnění důstojnosti projevují v těchto projektech. Od tohoto záměru jsem upustil, protože jsem se potýkal s mnoha překážkami, které ztěžovaly jeho realizaci. Jednou z hlavních překážek byla komunikační bariéra, kdy lidé bez domova měli obtíže s komunikací způsobené duševními či fyzickými problémy, nízkou gramotností, někdy velkou nedůvěrou či neochotou cokoli sdělovat. Bylo obtížné získat spolehlivé a systematické údaje s ohledem na variabilitu a stav respondentů. Proto jsem zvolil popis, jakým způsobem jsou tato kritéria důstojnosti aplikována v praxi sociální pomoci, která se pomocí své činnosti mimo jiné podílí na odstranění stigmatizace a posílení vědomí důstojnosti lidí bez domova. Tyto informace jsem čerpal z vlastní zkušenosti a z informací, které jsou veřejně dostupné o těchto organizacích a projektech.

V České republice je řada nestátních občanských a křesťanských organizací zabývajících se pomocí lidem bez domova, ale zde bych se rád zaměřil na ty, které se podle mého názoru podílí na pracovní reintegraci a budování pozitivnějšího pohledu na lidi bez domova. Pracovní reintegrace může pomoci nejen jako nástroj posílení pocitu vlastní důstojnosti, ale může také přispívat ke snížení stigmatizace lidí bez domova, kteří bývají vnímáni většinou společností jako neproduktivní.¹⁰¹ Pracovní začlenění, ať již formální zaměstnání nebo jiná forma pracovní činnosti, může poskytnout nejen určitou finanční stabilitu, pocit užitečnosti, posílení vlastní hodnoty a respektu k sobě samému, ale také pomoci k větší akceptaci od většinové společnosti, která může přehodnotit svůj postoj a stát se otevřenější k pomoci lidem bez domova.

Na začátku zde zmíním jen okrajově občanské sdružení Nový prostor, které vzniklo v roce 1998 v Praze. Ve svých denních centrech nabízí toto sdružení terénní a ambulantní pomoc lidem v tíživé situaci spojené s nedostatkem finančních prostředků. Cílem služeb Nového prostoru je pomoci budovat pozitivnější náhled na lidi bez domova pomocí medializace této sociální problematiky, zastavit sociální a společenský propad, stabilizovat osobní situaci, vyřešit osobní témata (např. pomoc s řešením dluhů, vyřízení splátkového kalendáře, podpora při hledání zaměstnání na otevřeném trhu práce apod.), posílit sebevědomí, samostatnost a nezávislost či udržet a rozvíjet stávající dovednosti. Toto sdružení vydává časopis Nový prostor, kdy mu inspirací byly zahraniční projekty, které již roky fungují v mnoha jiných zemích a jsou sdruženy v mezinárodní organizaci International Network of Street papers. Jedná se o čtrnáctideník, který vydávají lidé bez domova a polovina z ceny časopisu zůstává prodejci jako odměna.¹⁰² Důvod, proč zde tuto organizaci uvádím je, že jejím velkým přínosem je právě medializace, kdy se příběhy lidí bez domova přibližují ostatním a podílí se tak na odstraňování předsudků většinové společnosti. Organizace Nový prostor aktivně pracuje na posilování **úcty, sebeúcty, autonomie a participace** svých prodejců

¹⁰¹ VAŠÁT, P. *Na jedné lodi*. Praha: Academia 2021. ISBN 978-80-200-3200-3, s.123-124.

¹⁰² *O nás* [online]. Praha: Nový prostor, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://novyprostor.cz/o-nas>.

prostřednictvím respektujícího přístupu, podpory osobního rozvoje, možností finanční nezávislosti a zapojením do činnosti organizace.

Autonomie klientů se zde projevuje pracovní nezávislostí, kdy klienti pracují samostatně a rozhodují o vlastním čase a úsilí a získávají určitou finanční nezávislost. **Participace** klientů je v podílení se na tvorbě obsahu časopisu a možnosti zapojit se do organizace. **Sebeúcta** je posilována možností vydělat si peníze a podporou osobního rozvoje, kdy se mohou klienti účastnit vzdělávacích a rozvojových programů. V neposlední řadě **úcta**, která je posilována respektujícím přístupem vycházejícím vstřícně individuálním potřebám a zájmům klienta a i osvětou, kdy časopis mediálně přibližuje osudy lidí bez domova. Dalším podobným zajímavým počinem je např. Pragulic, což je sociální podnik z Prahy, který umožňuje zájemcům z řad veřejnosti poznat a zažít svět lidí bez domova, a tím mění zažité stereotypy týkající se oblasti bezdomovectví. Nabízí prohlídky Prahou a jako průvodce zaměstnává lidi bez domova.¹⁰³ Během prohlídky průvodci zprostředkovávají autentický zážitek z míst, kde se běžně pohybují a příležitost zažít na vlastní kůži život na ulici.

3.1 Konkrétní případy mnou vybraných křesťanských aktivit

V poslední části své práce bych se rád zaměřil na konkrétní příklady projektu a sdružení, jejichž činnost je zaměřena na skupinu lidí bez domova, kteří jsou dlouhodobě bez přístřeší a jejich šance získat zaměstnání se s prodlužujícím se pobytem na ulici stále zmenšují.

Jedná se o činnost projektu Budějcká stravenka (dále jen BS) a dobrovolné neziskové občanské sdružení, existující jako zapsaný spolek K SRDCI, z. s. a jejich možnou úlohu pro posílení vědomí lidské důstojnosti lidí bez domova. Jeden z důvodů výběru je osobní praktická zkušenost s BS, u jejíhož zrodu jsem byl osobně, ale hlavně také to, že se domnívám, že tyto příklady z praxe přispívají k další pracovní i společenské aktivizaci klienta, pomáhají posilovat jeho vědomí prospěšnosti, vzájemnosti a mohou také pomoci i v pozitivnějším nahlížení veřejnosti na lidi bez domova.

3.1.1 Projekt Budějcká stravenka

Budějcká stravenka je iniciativa poháněná křesťanskou láskou a dobrovolnickou prací, kde dobrovolníci věnují svůj čas lidem bez domova, jak při práci, tak mimo ni. Tento projekt má pozitivní vliv na chování těchto lidí, veřejné vnímání jich i celkový vzhled města České Budějovice. Hlavní aktivitou, kterou lidé bez domova provádějí společně s dobrovolníky, je sběr odpadků ve městě, ale skutečným cílem a smyslem projektu je společná cesta s druhým člověkem k Bohu.¹⁰⁴

Projekt si zároveň klade za cíl transformovat veřejné vnímání lidí bez domova a dosáhnout tak pozitivního dopadu na jejich chování a pocit začlenění do společnosti. Práce na vylepšení vzhledu města při sběru odpadů je zaměřena na podporu této integrace. Jeho záměrem je přispět k řešení problému bezdomovectví tím, že se snaží obnovit identitu a důstojnost těchto lidí a vytvářet prostředí pro jejich celkový rozvoj. Projekt

¹⁰³ *Prohlídky* [online]. Praha: Pragulic, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://pragulic.cz/tours/>.

¹⁰⁴ *Budějcká Stravenka* [online]. České Budějovice: Charita České Budějovice, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/pro-darce/budejcka-stravenka/>.

nechce být pouze krátkodobou pomocí ve formě stravenek, ale cestou k zásadní změně příčin bezdomovectví. Projekt Budějcká stravenka pomáhá lidem bez domova obnovit pracovní návyky a dává jim příležitost cítit se užitečnými ve společnosti. V Českých Budějovicích se místní Charita ve spolupráci s městem a dalšími organizacemi snaží zapojit tyto lidi do úklidových prací v oblastech, kde je to potřeba. Za každou odpracovanou hodinu pak obdrží stravenku v hodnotě sedmdesát korun.¹⁰⁵

První úklid proběhl 27. března 2020 a duchovní otec projektu, pan František Kynčl,¹⁰⁶ pracoval původně se dvěma spolupracovníky a úklid probíhal jeden den v týdnu. V současnosti se úklid koná každý všední den a zapojených je přes sto lidí, kteří pečují o více než třicet lokalit. Dosud bylo vydáno přes 10 000 stravenek. Toto číslo není pouze statistický údaj. Představuje to více než 10 000 hodin strávených společně s lidmi bez domova, směrem k pozitivní změně.¹⁰⁷

Farní charita Tábor se inspirovala úspěšným projektem Budějcká stravenka, který zahájila městská Charita v Českých Budějovicích, a rozhodla se zavést podobnou iniciativu. Stejně jako v Budějovicích je i zde projekt založený na křesťanské lásce a osobním lidském kontaktu dobrovolníků s lidmi bez domova.¹⁰⁸ Místní restaurace a kavárny v Táboře se rozhodly podpořit tamní variantu stravenky. V těchto podnicích naleznete kasičky, kam mohou hosté přispět na tento projekt.¹⁰⁹ Dalšími městy, která se Budějckou stravenkou nechala inspirovat, jsou například Znojmo (Znojmská stravenka)¹¹⁰, Ostrava (konkrétně v městském obvodu Ostrava Vítkovice, Stravenka),¹¹¹

¹⁰⁵ *Budějcká stravenka motivuje bezdomovce k úklidu města* [online]. České Budějovice: Jcted, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.jcted.cz/budejcka-stravenka-motivuje-bezdomovce-k-uklidu-mesta/>.

¹⁰⁶ František Kynčl byl zahradníkem, později vedle toho provozoval řezbářství, které považuje spíše za svého koníčka a dostal se k němu z lásky ke dřevu. A skrze lásku k Bohu začal pomáhat lidem na okraji společnosti. „*Od roku 2013, kdy jsem poznal Pána Ježíše, jsem Boží služebník. Původní povolání nyní nevykonávám a žívím se sběrem odpadů s lidmi bez domova v Táboře, kde jsem zaměstnancem Technických služeb,*“ vypráví. Za hodinu takové pomoci jim díky spolupráci s Farní charitou Tábor a Městskou charitou České Budějovice věnuje stravenku v hodnotě sedmdesát korun. Aby šel příkladem, začal sám také pracovat pro Technické služby zajišťující úklid města, pracuje na něm spolu s lidmi bez domova a organizuje jejich činnost. Hovoří o nich jako o bratřech a sestřích v Kristu a chce, aby cítili přijetí ostatními lidmi. František Kynčl je hluboce duchovně založený člověk, svoji činnost vnímá jako osobní poslání. Cit. *Budějcká stravenka motivuje bezdomovce k úklidu města* [online]. České Budějovice: Jcted, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.jcted.cz/budejcka-stravenka-motivuje-bezdomovce-k-uklidu-mesta/>.

¹⁰⁷ *Budějcká STRAVENKA* [online]. Praha: Darujme, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.darujme.cz/projekt/1202685?paginator-page=4#informace>.

¹⁰⁸ *Charita spustila projekt Tábořská stravenka. Pomáhá lidem bez domova* [online]. Tábor: Tábořský deník, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://taborsky.denik.cz/zpravy_region/charita-spustila-projekt-taborska-stravenka-pomaha-lidem-bez-domova-20210511.html.

¹⁰⁹ „*Přijde nám to jako skvělá a praktická pomoc. Vy přispějete a charita to promění ve stravenku, díky které si lidé bez domova koupí jídlo, a zároveň tu jejich pomoc vidíme denně ve městě. Teď opravdu často potkávám lidi bez domova, kteří uklízejí,*“ popisuje provozovatelka kavárny a knihkupectví Jednota Lenka Greň. Cit. *Charita spustila projekt Tábořská stravenka. Pomáhá lidem bez domova* [online]. Tábor: Tábořský deník, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://taborsky.denik.cz/zpravy_region/charita-spustila-projekt-taborska-stravenka-pomaha-lidem-bez-domova-20210511.html.

¹¹⁰ *S úklidem Znojma pomáhají lidé bez domova. Za práci dostávají stravenky* [online]. Praha: iDnes, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/brno/zpravy/lide-bez-domova-uklid-pomoc-stravenka-znojmo-charita.A220118_646443_brno-zpravy_mls.

¹¹¹ *V ostravském obvodu pomáhají s úklidem bezdomovci, dostávají stravenky* [online]. Praha: iDnes, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/bezdomovci-vitkovice-uklid-stravenky-charita-cermak.A220801_676070_ostrava-zpravy_jog.

Frýdek Místek (Stravenka F-M),¹¹² Teplice (Mohu, pomohu)¹¹³, Třinec (Třinecká stravenka)¹¹⁴, Český Těšín („Stravenka“)¹¹⁵.

Budějcká stravenka se zaměřuje na podporu důstojnosti lidí bez domova prostřednictvím několika klíčových prvků. Prvním je respekt a úcta, kde klienti dostávají příležitost k smysluplné práci a mzdu ve formě stravenek, což podporuje jejich autonomii. Dalším prvkem je smysluplná aktivita, která jim umožňuje znovu se zapojit do společnosti, získat strukturu dne a rozvíjet pracovní návyky. Projekt také podporuje pocit sounáležitosti mezi klienty, což vede k budování komunity a vzájemné podpoře. Konečně, možnost smysluplné práce a pozitivní hodnocení ze strany zaměstnavatelů může zvýšit sebeúctu a sebevědomí klientů. Mezi přínosy projektu patří posílení vědomí vlastní důstojnosti, zlepšení životních podmínek a integrace do společnosti, motivace k aktivnímu řešení své situace a změna vnímání bezdomovectví v majoritní společnosti. Jako možná rizika lze vnímat zneužívání ze strany zaměstnavatelů, nízkou mzdu ve formě stravenek, nedostatečnou podporu pro dlouhodobou integraci klientů a stigmatizaci spojenou s prací za stravenky.

3.1.2 Spolek K srdci

Spolek K srdci je dobrovolné neziskové sdružení občanů, registrované pod názvem "K SRDCI, z.s.", které se zaměřuje na poskytování podpory a doprovázení lidí v obtížných sociálních, vztahových nebo existenčních situacích. Jeho hlavním cílem není nahrazovat sociální nebo odborné psychologické služby, ale prostřednictvím osobního přístupu posilovat vědomí lidské důstojnosti u těch, kteří ji z různých důvodů ztratili. Cílem Spolku K srdci je obnovit vědomí důstojnosti u lidí. Jeho členové organizují programy pro lidi bez domova, nemocné nebo osamocené, jako jsou provoz Naslouchárny Betlehem, pravidelné bohoslužby U Ježíška, duchovně poznávací autobusové zájezdy, oslavy Dne chudých v KD JAS, pravidelné úklidové brigády v Plzni a pomoc s adopcí či potravinovou pomocí.¹¹⁶

Členové Spolku K Srdci se opírají o křesťanské zásady a perspektivu křesťanského chápání lidské existence. Jejich inspirací jsou "Centri di ascolto" (centra naslouchání), osvědčená iniciativa v Itálii. Tato centra poskytují bezpodmínečný lidský přístup, porozumění a podporu pro řešení problémů, které mohou lidé prožívat v osamocení. Jejich cílem je umožnit osobnostní růst prostřednictvím osobního doprovázení a vytvoření společenství. Centra naslouchání slouží jako prostor pro sdílení, vzájemnou podporu, vzájemné přijetí a sebepoznání. Tyto faktory přispívají k objevení vlastních osobních zdrojů a zdrojů, které poskytuje víra a společenství, aby se jednotlivci,

¹¹² STEJSKAL, René. *Lidé bez domova uklízejí město* [online]. Frýdek Místek: Frýdek Místek, 2023 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.frydekmistek.cz/lide-bez-domova-uklizaji-mesto/>.

¹¹³ *O projekt Mohu pomohu je mezi lidmi bez domova zájem, bude proto pokračovat* [online]. Teplice: Teplice, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.teplice.cz/o-projekt-mohu-pomohu-je-mezilidmi-bez-domova-zajem-bude-proto-pokracovat/d-40917>.

¹¹⁴ *Třinecká stravenka* [online]. Třinec: Třinecko, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.trinecko.cz/trinecka-stravenka/gs-3491>.

¹¹⁵ *Projekt „Stravenka“ má motivovat* [online]. Český Těšín: Těšín, 2023 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.tesin.cz/projekt-stravenka-ma-motivovat/d-12863>.

¹¹⁶ *Kdo jsme* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.ksrdci.cz/kdo-jsme/>.

jimž je poskytována pomoc, stali aktivními pomocníky a nevnímali svou existenci jako břemeno pro sebe ani pro ostatní.¹¹⁷

Cílovou skupinou jsou osoby na okraji lidské společnosti, osoby sociálně vyloučené nebo ohrožené sociálním vyloučením. Spolek K srdci není registrovaná sociální služba a ani jí nechce být. Chce zde být právě pro ty, kteří sítí sociálních služeb z různých důvodů propadají nebo nejsou z nějakých důvodů schopni ji využít. Právě pro ně je základní pomoc potřebná a měla by být dostupná.¹¹⁸

Hlavním posláním spolku K SRDCI z.s. je pomáhat osobám na okraji společnosti v objevování jejich lidské důstojnosti a v prohlubování odpovědi na otázky existenciálního rázu ve světle křesťanského pohledu na lidskou existenci. Zaměřuje se též na prevenci kriminality, drogových a jiných závislostí u těchto osob. Snaží se zvyšovat kvalitu života osob sociálně vyloučených nebo tímto vyloučením ohrožených. A v neposlední řadě je zde patrná snaha o vytváření společenství v křesťanském duchu, a také pomáhat osobám sociálně vyloučeným nebo tímto vyloučením ohroženým překonávat jejich pocit osamělosti, nalézat svoji autonomii a získávat nový životní elán.¹¹⁹ Spolek K srdci vychází z křesťanských hodnot, klíčovou hodnotou je lidská důstojnost, autonomie, vztahy-přátelství, společenství, sounáležitost, seberealizace. Každý, kdo přichází, je jedinečný a důležitý.¹²⁰

Konkrétní formy pomoci spolku K srdci:

Naslouchárna Betlehem

Objekt bývalých uzavřených veřejných toalet nedaleko kulturního domu Peklo byl proměněn v místo, kde se naslouchá lidským osudům, potřebám i bolestem. Součástí je i naslouchárna, která je vybavena i hygienickým zázemím s možností se vysprechovat a vyprat si osobní prádlo. Jednou týdně je možné se setkat v Naslouchárně s lékařem Pavlem ke zdravotní konzultaci a případně pohotovostnímu ošetření.

Pravidelné úklidové brigády

Tyto úklidové brigády mají nejčastěji podobu likvidace černých skládek. Spolek tak vychází vstříc požadavkům jednotlivých městských částí Plzně. Tato aktivita je jednou z nejsilnějších odpovědí lidí bez domova vůči obyvatelům města a také oni to vnímají pozitivně. Tuto iniciativu do spolku přinesl František Kynčl, který rozvinul tento nápad v Táboře a v Českých Budějovicích.

Společné bohoslužby

Bohoslužby a setkávání se nad duchovními tématy má důležité místo v aktivitách spolku. "Každý lidský život je Božím tajemstvím", tak by se dalo stručně vyjádřit to, pod jakým úhlem se dívají členové spolku na život každého člověka. Důraz je tedy kladen i na spirituální rozměr lidské osoby.

¹¹⁷ *K Srdci* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.bip.cz/cs/k-srdci>.

¹¹⁸ *Kdo jsme* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.ksrdci.cz/kdo-jsme/>.

¹¹⁹ *Kdo jsme* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.ksrdci.cz/kdo-jsme/>

¹²⁰ Tamtéž.

Projekt adopce Od srdce

Tento projekt nabízí pomoc konkrétní rodině, matce v tísní nebo seniorovi, který prožívá nějakou životní krizi. Dárce může pomoci anonymně, a přesto vědět o průběhu pomoci a spolurozhodovat o využití jím poskytnutých darů.

Potravinová pomoc Ze srdce

Potravinová pomoc funguje tak, že při běžném nákupu dárce koupí něco navíc, hlavně základní potraviny a členové spolku si "dárkový balíček" pro potřebné vyzvednou.

Společné poutě

Každý rok spolek pořádá nejméně dvakrát celodenní poutní výjezdy autobusem. Vedle návštěvy nějakého poutního místa a bohoslužby je v programu vždy nějaká přednáška, tvůrčí dílny nebo setkání se zajímavými lidmi.¹²¹

Podobně jako u BS se aktivity spolku K srdci rozšířily do dalších měst: Jihlava-Naslouchárna Na Chorebu (toto místo slouží jako hygienické a skladové zázemí pro lidi bez domova), České Budějovice-Setkávání s bohoslužbou v parku u Kauflandu (František Kynčl z Tábora, duchovní otec Budějcké stravenky, který také patří do společenství K SRDCI, je opravdovým otcem, bratrem a spolupoutníkem lidí bez domova.¹²² „*Věhlasná stravenka za úklid města je díky podpoře Charity velmi známá a lidé bez domova, nejen že mohou dosáhnout na konkrétní pomoc, ale hlavně neuvěřitelně rostou ve vědomí vlastní důstojnosti.*“¹²³ a Tábor-Bohoslužby a Naslouchárna na noclehárně v Zavadilské ulici, čtvrtiční polévka u oblátů (Kongregace misionářů O.M.I.) jsou krásným průnikem iniciativ K SRDCI a místní Charity.¹²⁴

Spolek K srdci se také zaměřuje na podporu důstojnosti lidí bez domova, ale klade důraz na individuální přístup a komplexní podporu. Tento přístup zahrnuje sociální poradenství, pomoc s hledáním ubytování a zaměstnání, psychologickou podporu a doprovázení v náročných situacích. Spolek vytváří důvěrné a respektující vztahy s klienty, poskytuje jim emocionální podporu a pomoc v zvládnání těžkostí, a podporuje rozvoj jejich dovedností a talentů. Důraz je kladen také na podporu sebeurčení, kde klienti jsou povzbuzováni k hledání vlastní cesty k překonání bezdomovectví. Přínosy tohoto přístupu zahrnují posilování sebevědomí a sebeúcty klientů, zlepšení jejich psychické pohody a odolnosti, rozvoj dovedností a šancí na integraci do společnosti, a změnu stereotypů a předsudků o lidech bez domova. Za rizika lze považovat nízkou kapacitu a dostupnost služeb, nedostatek finančních prostředků, náročnost budování důvěryhodného vztahu s klienty a možnost závislosti klientů na pomoci spolku.

3.2 Přínosy těchto aktivit v posilování lidské důstojnosti

V předchozích kapitolách jsem zabýval teoretickými aspekty pojmu lidské důstojnosti a jeho vnímáním v kontextu bezdomovectví. V této závěrečné kapitole bych se rád zaměřil na praktické aplikace principů důstojnosti (konkrétně na úctu, sebeúctu a autonomii) v aktivitách výše zmíněných BS a Spolku K srdci. Pokusím se analyzovat,

¹²¹ *Jak pomáháme* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.ksrdci.cz/jak-pomahame/>.

¹²² Tamtéž.

¹²³ *Jak pomáháme* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.ksrdci.cz/jak-pomahame/>.

¹²⁴ Tamtéž.

jakým způsobem tyto aktivity přispívají k posilování vědomí důstojnosti u lidí bez domova.

Posilování **sebeúcty a projevem úcty** v těchto organizacích se děje tak, že lidem bez domova je nabízeno prostředí, kde se lidé mohou cítit respektováni a podporováni, kde činnosti nejsou tolik svázány legislativou a byrokracií a snadněji vycházejí z požadavků klienta. Sociální služby zajišťují základní potřeby lidí bez domova, zdravotní péči, právní pomoc či individuální poradenství a podporu při hledání zaměstnání, ale křesťanské neformální aktivity tohoto druhu mohou tuto činnost doplnit, více uplatňovat respekt k individualitě, umožnit jednotlivcům aktivně se zapojit do společenství, nabídnout příležitosti k sociální interakci a mohou přinést pocit užitečnosti a přináležitosti. Při Plzeňské diecézi působící dobrovolné neziskové sdružení občanů, spolek K SRDCI, z. s., si dalo za cíl, že nechce suplovat sociální ani odborné psychologické služby, ale právě osobním přístupem pomáhat posilovat vědomí lidské důstojnosti u těch, kteří ji z různých důvodů ztrácejí nebo ztratili.¹²⁵

Jak jsem výše zmínil, Spolek K Srdci provozuje Naslouchárny inspirované italskými „*Centro di ascolto*“, které, doslovně přeloženo, fungují jako „*centrum naslouchání*“. Jsou to místa, kam lidé v těžkostech mohou přijít a popovídat si, dostat nějakou potravinovou pohotovostní pomoc, ale také získat kontakt na právníky, lékaře, sociální pracovníky, kteří jsou ochotni zdarma pomoci. V plzeňském kostele „U Ježíška“ vzniklo takzvané centrum naslouchání. Určeno je především pro lidi bez domova. „*Chceme, aby měli alespoň jedno místo, kde cítí, že jsme rádi, že přišli. Protože všude jinde jsou problém,*“ říká v rozhovoru pro MF DNES kněz Martin Sedloň, OMI.¹²⁶ Projekty navíc nabízejí příležitosti k osobnímu růstu, budování a posilování sebeúcty v souladu s principy důstojnosti. Zapojením jednotlivců bez domova do dobrovolnických aktivit a rozhodovacích procesů tyto iniciativy prosazují jejich právo na slyšení a respekt, čímž posilují jejich důstojnost. Z hlediska praktické realizace se projekt Budějcká stravenka a organizace K SRDCI zaměřují na personalizovanou podporu a soucitný přístup k posílení důstojnosti jedinců bez domova. Tyto aktivity rovněž přispívají ke změně vnímání bezdomovectví veřejností tím, že ukazují mnohostrannou a důstojnou povahu jedinců bez domova. Poskytováním příležitostí k sociální interakci, sebevyjádření a příspěvku komunity tyto iniciativy podporují pocit užitečnosti a sounáležitosti mezi jednotlivci bez domova, což pozitivně ovlivňuje jejich sebeúctu a následně i vědomí vlastní důstojnosti.

Autonomie jako možnost volby a samostatného rozhodnutí je nabízena v těchto organizacích jako nepodmíněná možnost, která je na rozhodnutí a volbě klienta. Je jeho volbou, kdy se rozhodne zúčastnit se např. úklidu či jiných pracovních aktivit nabízených těmito organizacemi. Veřejná zakázka pro poskytování služeb lidem bez domova je formálně definována zákonem, a tím může vzniknout riziko zaměňování veřejného zájmu se zájmem klientů.¹²⁷ Člověk bez domova tak musí přizpůsobit své potřeby tomu, co mu je poskytováno. Jiným přístupem jsou právě nabízené práce např. Budějcké stravenky při úklidu města, které jsou časově krátkodobé a dobrovolné, klient si tak může sám určovat, jak dlouho a kdy bude pracovat. Tím je mu poskytována možnost svobodné volby, která přispívá k převzetí odpovědnosti za svůj život a může pomoci posílit vědomí jejich jeho vlastní důstojnosti. Podílení se na zvelebování veřejného prostoru je důležitým aspektem práce pro komunitu a její lokalitu a může vést ke změně pozitivnějšího vnímání okolím.

¹²⁵ K Srdci [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.bip.cz/cs/k-srdci>.

¹²⁶ K Srdci [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.bip.cz/cs/k-srdci>

¹²⁷ JANEBOVÁ, R., SMUTEK, M. (eds.) *Sborník životní situace v sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus 2008. ISBN 978-80-7041-419-4, s. 116.

Komunita, tak může představovat zásobárnu lidských zdrojů, která může pomoci řešit problémy, které sebou přináší dnešní ekonomické i politické krize.¹²⁸ Neformální pomoc v krizi je spojena zejména s iniciativou jednotlivců v podobě svépomoci a vzájemné pomoci. Tyto formy pomoci jsou považovány za cenné, tradiční a současně za nejběžnější metody zvládání krizových situací.¹²⁹ *Křesťanská služba staví na komunikaci, integraci do společenství, přirozené blízkosti a tvorbě neformálních sítí, prostoru pro dobrovolnické angažmá a svépomoc.*¹³⁰ Na samotném začátku byla BS neformální dobrovolnickou aktivitou jednoho dobrovolníka Františka Kynčla, která se postupně stala jednou doplňující činností k profesionálním formálním službám, které mají jasně definovaný program i zdroj financování.

Závěry textu jsou založeny na teoretických aspektech lidské důstojnosti a jejím vnímání v kontextu bezdomovectví, aplikovaných na praktické aktivity spolku K srdci a projektu Budějcká stravenka. Tyto závěry jsou zdůvodněny několika způsoby:

1. **Respekt a úcta:** Obě iniciativy zdůrazňují důležitost respektujícího přístupu k lidem bez domova. Nabídnutím smysluplné práce a individuální podpory, která vychází z potřeb klientů, tyto projekty respektují jejich autonomii a aktivní roli v řešení jejich situace. To vede k posílení sebeúcty a sebevědomí jednotlivců.
2. **Smysluplná aktivita:** Praktická angažovanost v těchto projektech poskytuje lidem bez domova strukturu dne, příležitost k rozvoji pracovních návyků a dovedností a pocit užitečnosti. Aktivní zapojení do společenství a dobrovolnických aktivit přispívá k jejich sociální integraci a pocitu sounáležitosti.
3. **Podpora individuality a sebeurčení:** Spolek K srdci poskytuje individuální přístup a komplexní podporu, zahrnující sociální poradenství, psychologickou pomoc a rozvoj dovedností. Tímto způsobem jsou klienti podporováni ve svých rozhodnutích a hledání vlastní cesty k překonání bezdomovectví.
4. **Příležitosti k sociální interakci a komunitní angažovanosti:** Obě iniciativy poskytují příležitosti k sociální interakci, což může vést k pocitu sounáležitosti a užitečnosti mezi lidmi bez domova. Tyto aktivity přispívají ke změně vnímání bezdomovectví veřejností a zlepšují veřejný prostor.

Tyto závěry jsou podloženy praktickými příklady a aktivitami obou iniciativ, které dokazují, že personalizovaná podpora a respektující přístup mají pozitivní vliv na posílení důstojnosti a sociální integrace lidí bez domova.

¹²⁸ FRÍČ, P., VÁVRA, M. *Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*. Praha: Agnes, Hestia 2012. ISBN 978-80-903696-9-6.

¹²⁹ PROKOPOVÁ, Alice. *Neformální pomoc v krizi (laická krizová intervence)* [online]. Brno: Muni, 2008 [cit. 2024-06-08]. Dostupné z: http://is.muni.cz/el/1441/jaro2008/RV2MP_KZC/krize_laic_pomoc.pdf.

¹³⁰ ŠIMR, K. *Proměny diakonie v Českobratrské církvi evangelické v teologické reflexi*. Jihočeská univerzita 2018, s. 122.

Závěr

Moderní společnost čelí mnoha problémům, mezi nimiž bezdomovectví zaujímá obzvláště speciální místo, a to zejména svou komplexností a naléhavostí. Tento negativní jev ovšem zdaleka není jen otázkou chybějícího bydlení, ale především představuje mnohohrstenatý problém, kterého se přímo týkají ekonomické, sociální, zdravotní a v neposlední řadě určitě i psychologické aspekty. Aby bylo možné efektivně čelit tomuto problému, je přitom potřeba se zabývat nejen materiálními potřebami lidí bez domova, ale také hlubšími otázkami lidské důstojnosti, které jsou s tímto fenoménem neodmyslitelně spjaty. Jak bylo v práci vysvětleno, lidská důstojnost je totiž ústředním konceptem v mnoha etických, právních a sociálních systémech. Reprezentuje zcela základní právo každého jedince na respekt a spravedlivé zacházení. Důstojnost ovšem není jen abstraktní princip, ale je to i konkrétní realita, která se projevuje přímo ve způsobu, jakým jsou lidé vnímáni a jak s nimi společnost zachází. Pro lidi bez domova je pak otázka důstojnosti zvláště významná, neboť zpravidla velmi často čelí stigmatizaci, diskriminaci a dehumanizaci.

Prvním krokem k posílení lidské důstojnosti lidí bez domova by proto mělo být zajištění jejich základních potřeb. Poskytnutí přístřeší, jídla a zdravotní péče je nezbytným předpokladem pro obnovení jejich důstojnosti. Nicméně, to samo o sobě samozřejmě nestačí a už z principu tohoto problému ani nemůže stačit. Je totiž třeba také podporovat jejich osobní růst, sebevědomí a sociální začlenění. To znamená zejména lepší přístup ke vzdělání, pracovním příležitostem a psychologické podpoře, které jim umožní překonat překážky a plně se zapojit do společnosti. Důstojnost také znamená, že každý člověk má právo na to, aby byl slyšen a respektován. Lidé bez domova by proto měli mít možnost vyjadřovat své potřeby a názory, podílet se na rozhodování, která ovlivňují jejich životy, a mít přístup k právní ochraně. V praxi se přitom ukazuje, že různé participativní přístupy, které zahrnují zapojení lidí bez domova do plánování a realizace programů pomoci, mohou výrazně pozitivně přispět k posílení jejich důstojnosti a účinnosti těchto zmiňovaných programů. Je rovněž velmi důležité, aby společnost jako celek přehodnotila své postoje a vnímání lidí bez domova. Stigmatizace a stereotypy jsou totiž zpravidla těmi hlavními překážkami k dosažení důstojnosti pro tyto osoby. Vzdělávací kampaně, které informují veřejnost o příčinách a důsledcích bezdomovectví a představují příběhy lidí bez domova jako komplexní a důstojné osobnosti, mohou proto pomoci změnit negativní vnímání a podpořit větší empatii a solidaritu.

V tomto kontextu pak sehrávají velmi významnou roli právě křesťanské občanské iniciativy, kterými se tato práce detailněji zabývala. Už z principu svého fungování totiž čerpají z hlubokých etických a morálních zásad, které kladou důraz právě na lidskou důstojnost a hodnotu každého jednotlivce zvlášť. Tyto iniciativy přitom často poskytují nejen materiální pomoc, ale také duchovní a emocionální podporu, která je klíčová pro obnovení důstojnosti lidí bez domova. Křesťanské hodnoty, jako jsou soucit, milosrdenství a láska k bližnímu, to může v praxi následně vytvářet silný základ pro angažovanost a podporu těch, kteří jsou nejzranitelnější.

Cílem této práce bylo zjistit, zda a čím křesťanské aktivity přispívají k posílení vědomí důstojnosti. Potvrdilo se, že křesťanské občanské iniciativy ukazují, že je možné vytvářet konkrétní a smysluplné změny na lokální úrovni, které mohou mít dalekosáhlý dopad. Tyto iniciativy nejsou pouze reakcí na problémy, ale také proaktivním krokem směrem k budování spravedlivější a soucitnější společnosti. Ukázalo se tak, že iniciativy jako je například právě v této práci zmiňovaná Budějcká stravenka, mohou být v tomto případě opravdu velkým přínosem- jsou schopné přispívat k pozitivním změnám, a to tím,

že poskytují komplexní podporu založenou právě na principech lidské důstojnosti. Tyto iniciativy nejenže pomáhají lidem v okamžité nouzi, ale zároveň také usilují o dlouhodobé změny a integraci lidí bez domova do společnosti, což je jeden z jejich klíčových cílů a snah. Jejich práce demonstruje, že pomoc může být účinná a udržitelná, když je skutečně založena na respektu a spolupráci. Každopádně je určitě nezbytné, aby neziskové organizace, vlády, ale i soukromý sektor a ostatně taktéž komunitní skupiny, či přímo jednotlivci, pokud možno spolupracovali na vytváření prostředí, které respektuje a podporuje lidskou důstojnost. Každý z nás má totiž nějakou roli, kterou může hrát a prakticky každý z nás může nějak přispět k budování spravedlivější a soucitnější společnosti, ve které žijeme.

Nakonec posílení lidské důstojnosti je samo o osobě nejenom otázkou etiky a spravedlnosti, ale obecně i klíčovým faktorem pro sociální soudržnost a stabilitu celé společnosti. Společnost, která respektuje a chrání důstojnost všech svých členů, je totiž společností, která je schopna efektivněji čelit výzvám a přinášet udržitelný rozvoj. A právě v tomto duchu je potřeba pokračovat v úsilí o zajištění lidských práv a důstojnosti pro všechny, a to prostřednictvím integrace různých přístupů a spolupráce na všech úrovních společnosti. Společně lze pracovat na tom, aby opravdu každá lidská bytost měla příležitost žít důstojně a plně realizovat svůj potenciál, kterým disponuje.

Seznam použitých zdrojů

- 1) Adresář pro veřejnost-Bez domova [online]. České Budějovice: Charita, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/adresar-pro-verejnost/?targetGroup=bez-domova&situation=21&showType=list>
- 2) *Budějcká Stravenka* [online]. České Budějovice: Charita České Budějovice, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/pro-darce/budejcka-stravenka/>.
- 3) *Budějcká STRAVENKA* [online]. Praha: Darujeme, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: [https://www.darujme.cz/projekt/1202685?paginator page=4#informace](https://www.darujme.cz/projekt/1202685?paginator%20page=4#informace).
- 4) *Budějcká stravenka motivuje bezdomovce k úklidu města* [online]. České Budějovice: Jcted, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.jcted.cz/budejcka-stravenka-motivuje-bezdomovce-k-uklidu-mesta/>.
- 5) CICERO, Marcus Tullius. *O povinnostech*. Praha: Svoboda, 1970.
- 6) ČENĚK, Jiří; SMOLÍK, Josef a VYKOUKALOVÁ, Zdeňka. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5414-7.
- 7) Filia-Azylové domy pro matky s dětmi [online]. Praha: Centrum Filia, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://centrum-filia.cz/socialni-sluzby/azylove-domy-pro-matky-s-detmi/>
- 8) Filia-Azylové domy pro ženy [online]. Praha: Centrum Filia, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://centrum-filia.cz/socialni-sluzby/azylove-domy-pro-zeny/>
- 9) FISCHER, Ondřej a MILFAIT, René. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008. ISBN 978-80-904-137-3-3.
- 10) FORET, Miroslav a MELAS, Dávid. *Marketingový výzkum v udržitelném marketingovém managementu*. Praha: Grada, 2021. ISBN 978-80-271-1723-9.
- 11) FRIČ, Pavol a VÁVRA, Martin. *Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*. Praha: Agnes, 2012. ISBN 978-80-903696-9-6.
- 12) HERŮFEK, Jan. *Pojetí důstojnosti člověka od antiky po současnost*. Interpretationes. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015. ISBN 978-80-7464-781-9.
- 13) HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkce v ústavním právu*. Teoretik. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-379-7.
- 14) HOSPICOVÉ OBČANSKÉ SDRUŽENÍ CESTA DOMŮ. *Respektování lidské důstojnosti: Příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004.
- 15) HOSPICOVÉ OBČANSKÉ SDRUŽENÍ CESTA DOMŮ. *Respektování lidské důstojnosti: Příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004.
- 16) HRADECKÝ, Ivan et al. *Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020* [online]. Praha: 2012
- 17) *Charita spustila projekt Tábořská stravenka. Pomáhá lidem bez domova* [online]. Tábor: Tábořský deník, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://taborsky.denik.cz/zpravy_region/charita-spustila-projekt-taborska-stravenka-pomaha-lidem-bez-domova-20210511.html.

- 18) CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.
- 19) CHRASTINA, Jan. *Případová studie-metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu: Case study a method of qualitative research strategy and research design*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5373-6.
- 20) *Jak pomáháme* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.ksrdci.cz/jak-pomahame/>.
- 21) JANEBOVÁ, Radka a SMUTEK, Martin (ed.). *Posuzování životní situace v sociální práci: sborník z konference V. Hradecké dny sociální práce, Hradec Králové 24. až 25. října 2008*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-419-4.
- 22) *Je bezdomovectví osobní volbou? Svoboda a její cena* [online]. Praha: Sociální práce, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/je-bezdomovectvi-osobni-volbou-svoboda-a-jeji-cena/>.
- 23) *K Srdci* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.bip.cz/cs/k-srdci>.
- 24) KAPLÁNEK, Michal (ed.). *Teologie a sociální práce: dvacet let dialogu*. Praha: Pro Evangelickou teologickou fakultu UK vydal Jabok-Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2013. ISBN 978-80-904681-1-5.
- 25) *Katalog sociálních služeb* [online]. České Budějovice, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://socialniportal.kraj-jihocesky.cz/pomahame/katalog-socialnich-sluzeb>.
- 26) *Kdo jsme* [online]. Plzeň: BIP, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.ksrdci.cz/kdo-jsme/>.
- 27) *Konsensuální konference o bezdomovectví v České republice: sborník z konference: Praha, 26.-27.11.2014*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. ISBN 978-80-7421-094-5.
- 28) KUTNOHORSKÁ, Jana. *Výzkum v ošetrovatelství*. Sestra (Grada). Praha: Grada, 2009. ISBN 9788024727134.
- 29) MAREK, Jakub; STRNAD, Aleš a HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
- 30) MÁTEL, Andrej. *Teorie sociální práce I: sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-2220-2.
- 31) MEDKOVÁ, Alžběta. *Bezdomovectví není krize. Je nedílnou součástí společnosti* [online]. Praha: A2larm, 2021 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2021/08/petr-vasat-bezdomovectvi-neni-krize-je-nedilnou-soucasti-spolecnosti/>.
- 32) NEČASOVÁ, Mirka. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2673-1.
- 33) NEFF, Vladimír. *Filosofický slovník pro samouky neboli Antigorias*. Praha: Mladá fronta, 1993.
- 34) *O nás* [online]. Praha: Meziproudy, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://www.meziproudy.cz/o-nas/>
- 35) *O nás* [online]. Praha: Nový prostor, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://novyprostor.cz/o-nas>.

- 36) *O projekt Mohu pomohu je mezi lidmi bez domova zájem, bude proto pokračovat* [online]. Teplice: Teplice, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.teplice.cz/o-projekt-mohu-pomohu-je-mezi-lidmi-bez-domova-zajem-bude-proto-pokracovat/d-40917>.
- 37) *Od člověka k člověku* [online]. Praha: Transkulturní komunikace, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.transkulturnikomunikace.cz/aktualita/od-cloveka-k-cloveku/>.
- 38) OPATRŇÝ, Michal a LEHNER, Markus. *Teorie a praxe charitativní práce: uvedení do problematiky: praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7394-214-4.
- 39) POPOVIČOVÁ, Darina. *Lidská důstojnost jako filosoficko-právní pojem*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2009, roč. 17, č. 3.
- 40) *Poradna Eva-Občanská poradna* [online]. České Budějovice: Charita, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/jak-pomahame/poradna-eva-obcanska-poradna/>
- 41) PRINZ, Petr (ed.). *Bezdomovectví v kontextu kriminality: sborník z konference pořádané Charitou Olomouc u příležitosti 11. ročníku "Dnů o bezdomovectví" a v rámci oslav 20. výročí činnosti Charity Olomouc: [Olomouc, 14. listopadu 2012]*. Olomouc: Charita Olomouc, 2013. ISBN 978-80-905260-2-0.
- 42) *Prohlídky* [online]. Praha: Pragulic, 2024 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://pragulic.cz/tours/>.
- 43) *Projekt „Stravenka“ má motivovat* [online]. Český Těšín: Těšín, 2023 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.tesin.cz/projekt-stravenka-ma-motivovat/d-12863>.
- 44) PROKOPOVÁ, Alice. *Neformální pomoc v krizi (laická krizová intervence)* [online]. Brno: Muni, 2008 [cit. 2024-06-08]. Dostupné z: http://is.muni.cz/el/1441/jaro2008/RV2MP_KZC/krize_laic_pomoc.pdf.
- 45) PRŮDKOVÁ, Táňa a NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
- 46) ROSENKRANZOVÁ, Olga. *Lidská důstojnost-právně teoretická a filozofická perspektiva: Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant*. Teoretik. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-412-1.
- 47) *S úklidem Znojma pomáhají lidé bez domova. Za práci dostávají stravenky* [online]. Praha: iDnes, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/brno/zpravy/lide-bez-domova-uklid-pomoc-stravenka-znojmo-charita.A220118_646443_brno-zpravy_mls.
- 48) Služba pro lidi bez domova-
- 49) *Terénní program* [online]. České Budějovice: Charita, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://cbudejovice.charita.cz/jak-pomahame/sluzba-pro-lidi-bez-domova-terenni-program/>
- 50) *Služby KCCB* [online]. České Budějovice: Prevent 99, [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: <https://www.prevent99.cz/kccb/#sluzby>
- 51) STEJSKAL, René. *Lidé bez domova uklízejí město* [online]. Frýdek Místek: Frýdek Místek, 2023 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.frydekmostek.cz/lide-bez-domova-uklizaji-mesto/>.
- 52) ŠIMR, Karel. *Proměny diakonie v Českobratrské církvi evangelické v teologické reflexi*. Jihočeská univerzita, 2018.
- 53) ŠIMR, Karel. *Proměny diakonie v Českobratrské církvi evangelické v teologické reflexi*. Jihočeská univerzita 2018.

- 54) ŠRAJER, Jindřich. *Lidská důstojnost a sociální práce*. Sociální práce, 2006, roč. 6, č. 2.
- 55) ŠTĚCHOVÁ, Markéta a LUPTÁKOVÁ, Marina, KOPOLDOVÁ, Bedřiška (ed.). *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4.
- 56) TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 4. vyd. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-171-X.
- 57) *Třinecká stravenka* [online]. Třinec: Třinecko, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.trinecko.cz/trinecka-stravenka/gs-3491>.
- 58) ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 2., v Sociolog. nakl. vyd. 1. *Studijní texty (Sociologické nakladatelství)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-69-9.
- 59) Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky.
- 60) Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- 61) *V ostravském obvodu pomáhají s úklidem bezdomovci, dostávají stravenky* [online]. Praha: iDnes, 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/bezdomovci-vitkovice-uklid-stravenky-charita-cermak.A220801_676070_ostrava-zpravy_jog.
- 62) VÁGNEROVÁ, Marie; MAREK, Jakub a CSÉMY, Ladislav. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4054-9.
- 63) VAŠÁT, Petr. *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě. Společnost (Academia)*. Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3200-3.
- 64) Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na výzkum vlivu křesťanských občanských iniciativ na vědomí lidské důstojnosti lidí bez domova. Práce analyzuje konkrétní projekty, jako je Budějcká stravenka a Spolek K srdci, které poskytují pomoc lidem bez domova prostřednictvím stravenek, osobního přístupu, podpory a programů pro sociálně vyloučené osoby. Cílem je zjistit, zda a jak tyto aktivity patří k vědomí důstojnosti lidí bez domova.

První část práce se věnuje historickému vývoji pojmu lidská důstojnost a jeho vnímání v různých obdobích a kulturách. Druhá část práce se zabývá vymezením pojmu člověk bez domova a bezdomovectví, včetně příčin a charakteristik lidí bez domova. Třetí část je zaměřena na křesťanské aktivity jako nástroj proti stigmatizaci a násilí lidí bez domova. V práci jsou analyzovány konkrétní projekty a organizace poskytující pomoc lidem bez domova a jejich možné přínosy.

Klíčová slova: lidská důstojnost, lidé bez domova, bezdomovectví, křesťanská občanská iniciativa, Budějcká stravenka.

Abstract (abstrakt v angličtině)

This bachelor's thesis focuses on researching the impact of Christian civic initiatives on the consciousness of human dignity of homeless people. The thesis analyses specific projects, such as Budějcká stravenka and Spolek K srdci, which provide assistance to homeless people through food vouchers, personal access, support and programmes for socially excluded people. The aim is to find out whether and how these activities belong to the consciousness of dignity of homeless people.

The first part of the thesis is devoted to the historical development of the concept of human dignity and its perception in different periods and cultures. The second part of the thesis deals with the definition of homelessness and homeless people, including the causes and characteristics of homeless people. The third part focuses on Christian activities as a tool against stigmatization and violence of homeless people. Specific projects and organizations providing assistance to homeless people and their potential benefits are analyzed.

Keywords: human dignity, homeless people, homelessness, Christian civic initiative, Budějcká stravenka.